

Leerplan Vrijeschool Rotterdam-West

2019-2022

Inhoudsopgave	
1. Doelstelling	4
2. Domeinen kwalificatie, socialisatie, personificatie	4
3. Leerlijnen	7
4. Leeftijd fase, Vertelstof en Jaarfeesten	7
Jaarfeesten	7
Vertelstof	7
5. Leerlijn rekenen	10
Kleuters	10
Onderbouw	11
6. Leerlijn taal	14
Kleuters	14
Onderbouw	15
Spelling	17
Technisch lezen	18
7. Leerlijn heemkunde	19
Heemkunde in de kleuterbouw	20
Heemkunde en wereldoriëntatie in de onderbouw	20
8. Leerlijn kunst & techniek	24
Kunst en techniek bij de kleuters	24
Filosofie	25
Kunst en techniek in de onderbouw	26
Techniek	26
Vormtekenen	26
Tekenen, schilderen	27
Boetseren	27
Muziek	27
Handwerken	30
9. Leerlijn vreemde talen	31
Vreemde talen in de kleuterbouw	31
Vreemde talen in de onderbouw	31
10. Leerlijn motorische ontwikkeling	33
Motorische ontwikkeling in de kleuterbouw	33
Motorische ontwikkeling in de onderbouw	34
Euritmie	35
11. Leerlijn sociaal-emotionele ontwikkeling	47

12. Mediawijsheid	48
Bijlage: Volgdoelen	49
Volgdoelen kleuters	49
Overzicht volgdoelen rekenen klas 1 t/m 6	50
Volgdoelen rekenen klas 1 t/m 3	51
Bijlagen taal	58
Volgdoelen kleuters:	58
Overzicht taalperiodes klas 1 t/m 6:	59
Overzicht leerdoelen technisch lezen klas 1 t/m 3	59

"When the hand and the brain learn to talk to each other intimately and in harmony, something of the sublime in man, which we call autonomy, begins to consolidate".

(Dr. Frank Wilson at Odedschool.org)

1. Doelstelling

Vanuit de lijn strategisch plan (stichtingsbreed) naar jaarplan (per school) is het leerplan de logische schakel waarin omschreven staat op welke wijze wij onze visie zichtbaar maken in het curriculum. De leerlijn is een vertaling van de kerndoelen naar de verschillende lesactiviteiten. De basis van ons onderwijsaanbod is ingericht vanuit de domeinen kwalificatie (kennis en vaardigheden), socialisatie (cultuur en tradities) en personificatie (persoonsvorming). Op het moment dat deze in balans zijn, bieden wij goed onderwijs. Deze driedeling maakt integratie van ons gehele onderwijs mogelijk; zowel de vereisten vanuit de inspectie op de gebieden taal, rekenen, lezen als ons vrijeschoolonderwijs. Deze domeinen operationaliseren we door een breed en geïntegreerd aanbod aan te bieden op cognitief, kunstzinnig, creatief, motorisch en sociaal-emotioneel gebied dat aansluit bij de verschillende leeftijdsfasen. Dit vormt het vertrekpunt voor de leerlijnen die in dit leerplan uitgewerkt staan vanaf de kleuters tot en met de hoogste klas (in het jaar 2019 is dat klas 4).

Het leerplan heeft meerdere doelen: in de eerste plaats biedt het ons (team West) structuur voor de inrichting van ons onderwijs. Het borgt de doorlopende leerlijn in alle leerjaren en zorgt ervoor dat alles geïntegreerd is. Daarnaast kunnen op basis van dit document per leerjaar de leerkrachten invulling gegeven aan het onderwijsaanbod. Het leerplan biedt dus een kader en geeft daarbinnen ruimte. Ook aan de buitenwereld (ouders, potentiële leerkrachten, inspectie, bestuur) laat het leerplan zien zonder al te gedetailleerd te zijn hoe wij ons onderwijs vormgeven.

Het leerplan is een werkdocument, het is nog in ontwikkeling.

2. Domeinen kwalificatie, socialisatie, personificatie

Kwalificatie

Het onderwijsaanbod op West kent naast de vakken taal en rekenen een breed spectrum aan vakgebieden die uitgewerkt zijn in de verschillende leerlijnen.

In iedere klas staat ontwikkelstof centraal die gekoppeld is aan de leeftijdsfase van het kind. Dit noemen we het periodeonderwijs. Gedurende een paar weken bieden we dagelijks een vast thema lesstof aan. In de eerste klas zijn dit bijvoorbeeld sprookjes, omdat de kinderen van deze leeftijd erg in de verbeelding leven. Vanuit de sprookjes worden de letters aangeboden en leren de kinderen lezen en schrijven. Alle onderdelen bieden we geïntegreerd aan vanuit het periodeonderwijs en daarnaast ook nog apart zodat leerlingen kunnen oefenen, herhalen en verrijken.

De lesstof op de vrijeschool is gekoppeld aan de ontwikkelingsfase van het kind. Dit betekent dat we kijken op welke wijze we kunnen aansluiten bij deze ontwikkelingsvraag. Zo zien we dat in de eerste klas bijvoorbeeld de sprookjes goed aansluiten omdat de kinderen nog vanuit verbeeldingskracht leren. De sprookjes vormen een rode draad door de vele lessen in

klas 1 heen. Ook in de periodelessen besteden we hier aandacht aan. om vanuit de verhalen en beelden de letters en de cijfers eigen te maken.

We hechten veel waarde aan het ervaren van verbondenheid als klas. Daarom staan vaardigheden zoals samenwerken, reflecteren en zelfstandig werken centraal tijdens het periodeonderwijs en de oefeningen. We gebruiken hiervoor een leerlijn die we vanaf de kleuters tot en met klas zes inzetten. De zelfstandigheid van een kleuter wordt langzaam opgebouwd en in leeftijdsgebonden taakjes aangesproken. Aan het eind van de kleutertijd kan een leerling dit ongeveer 15 minuten volhouden. Een leerling in klas vier houdt de tijd zelf in de gaten. Er zit een duidelijke opbouw in het aanleren van de vaardigheden.

Differentiatie vindt plaats aan de hand van waargenomen vaardigheden en ook het cognitief niveau. De groep is in drie verschillende niveaus geclusterd. Bij kleuters kijken we naar oudste, middelste en jongste kleuters.

Voor rekenen, taal en kunst zijn verrijkingsgroepjes. De leerlingen in deze groepjes krijgen één keer per week ondersteuning van onder meer de remedial teacher. Tevens krijgen zij uitgelegd welk werk zij de komende week gaan doen.

Socialisatie

Tijdens het periodeonderwijs behandelen we de cultuur en tradities. Niet alleen de West-Europese cultuur staat hier centraal, ook behandelen we andere landen en tradities. Bij de sprookjes bijvoorbeeld de sprookjes van 1001-nacht. Bij de jaarfeesten het Suikerfeest. Dit onderdeel is in ontwikkeling. Om leerlingen een goed beeld van de wereld te geven, bieden we leerstof en vertelstof uit verschillende culturen aan. In ieder geval de culturen die in de wijk West 'leven', want we willen elkaar als gemeenschap ervaren en respecteren. Daarnaast willen we aansluiten bij de ontwikkelingsfasen van de kinderen en daarbij het moreel besef van kinderen voeden. Hier zijn de volgende verhalen ingebed in het curriculum: sprookjes in klas 1, fabels in klas 2, de schepping in klas 3, de Edda in klas 4, de Griekse mythen in klas 5 en de Romeinen in klas 6.

Een ander belangrijk onderdeel binnen de socialisatie zijn de tradities. Welke gebruiken/goede manieren kunnen we de kinderen op school meegeven zodat ze deze later in de samenleving kunnen gebruiken? Zorgdragen voor elkaar is daarin een belangrijke vaardigheid. Tradities komen ook terug bij de vaardigheden. Hoe werk je met iemand samen, hoe help je de ander, wanneer vraag je om hulp, wat had je bij een opdracht anders kunnen doen, hoe ga je duurzaam met je spullen om, eet je gezond, etc. Op West zijn de tradities vertaald onder de paraplu VAReN. De hele school weet wat we hieronder hieronder verstaan: Veilig, Aardig, Rustig en Netjes. Aan het begin van het schooljaar vertaalt de leerkracht samen met de leerlingen deze uitgangspunten naar afspraken voor in de klas. Ook vanuit het concept *De vreedzame school* besteden we aandacht aan tradities en omgangsvormen (we denken aan elkaar en houden rekening met elkaar). Deze methode laat onze leerlingen zien hoe bijzonder het is dat wij in een samenleving met democratische waarden leven en wat dit betekent. Deze waarden zijn doorgetrokken naar de ouders en de buitenwereld. Als school willen we een afspiegeling van de wijk West zijn. Dit betekent dat we een school willen zijn waar iedereen zich welkom en thuis mag voelen.

Personificatie

De persoonsvorming op onze school geven we vorm vanuit de vrijeschoolpedagogie die uitgaat van de ontwikkeling van ieder kind. De menskunde van Steiner is hierbij het uitgangspunt.

De verschillen tussen kleuters, basisschoolkinderen en adolescenten zijn onmiskenbaar. Bij iedere stap zie je nieuwe vermogens ontplooiën. Vanuit dit perspectief begeleiden wij de kinderen in hun ontwikkeling. Om die reden gaan wij in ons onderwijs uit van een breed en geïntegreerd aanbod op cognitief, kunstzinnig, creatief, motorisch en sociaal-emotioneel gebied dat aansluit bij de verschillende leeftijdsfasen. Leren vanuit hoofd, hart en handen om op te voeden tot een volledig mens is leidend. Een voorbeeld is het leren lezen en schrijven. In de eerste klas leren de kinderen letters vanuit een verhaal aan om van daaruit via de beweging tot het echte schrijven te komen. Euritmie ondersteunt het proces van leren door vanuit het lichaam te bewegen op muziek en gesproken woord. Hier wordt ook het hart aangesproken.

3. Leerlijnen

Onderstaande leerlijnen vormen de basis voor de verdere invulling van ons onderwijs:
Werkdocument Leerplan Vrijeschool Rotterdam-West

1. Rekenen
2. Taal
3. Heemkunde en wereldoriëntatie
4. Kunst & Techniek
5. Vreemde talen
6. Motorische ontwikkeling
7. Sociaal-emotionele ontwikkeling
8. Mediawijsheid

4. Leeftijd fase, Vertelstof en Jaarfeesten

De vertelstof is nu ingedeeld aan de hand van wat bekend is op andere vrijescholen. Het is ons streven dit het komende jaar meer eigentijds in te richten. Om leerlingen een goed beeld van de samenleving en de wereld te geven, is het van belang dat zij kennismaken met de vijf wereldreligies (Christendom, Islam, Jodendom, Hindoeïsme, Boeddhisme). Nu staat het vooral het Christendom centraal. Aan de hand van deze uitgangspunten kiezen we mogelijk ook andere jaarfeesten. In april 2019 zal een nieuwe opzet die meer bij West past klaar zijn.

Jaarfeesten

De jaarfeesten vormen een onderdeel van ons curriculum en volgen de ritmes van de natuur. We vieren onder meer het Michaëlsfeest, Kerst, Pasen en Sint Jan. Het komende jaar maken we een nieuwe opzet voor de jaarfeesten zodat deze enerzijds meer passen bij de vijf wereldreligies en anderzijds wij meer een afspiegeling zijn van de verschillende religies in de wijk West. De huidige jaarfeesten zijn voornamelijk vanuit het Christendom ingericht. Tijdens de jaarfeesten staat de ontwikkeling van de mens centraal. Er ontstaat een bewustwording die wij kunnen toepassen op ons eigen leven. Bij het Michaëlsfeest bijvoorbeeld moed.

Vertelstof

Kleuters

Bij de kleuters staan (baker) sprookjes centraal. Herhaling van steeds dezelfde elementen vormt hierbij het uitgangspunt.

Klas 1

In de eerste klas staan de sprookjesbeelden centraal. Sprookjes sluiten aan bij de ontwikkeling van de eersteklasser, die nog een vanzelfsprekend vertrouwen heeft in elementaire zekerheden. De magische wereld van koningen en heksen leert de kinderen over goed en kwaad, over moeilijke opdrachten waarna het doel wordt bereikt. Zij leren dat

het zin heeft om vol te houden, ook als het moeilijk wordt. Met schilderen, tekenen, dansen, toneelspelen werken we de lesinhouden uit.

De sprookjes bevatten geen rationele leerstellingen, maar beelden en voorstellingen die kinderen moeiteloos door hun fantasie opnemen.

Beelden uit de sprookjes spelen een rol bij de introductie van de letters en de cijfers. We voeren ze niet als vormen, maar als levende figuren ten tonele. De K is in deze fase nog een krachtige koning met een kroon. De L als laarzenletter komt zomaar uit het sprookje van Klein Duimpje gestapt.

bronnen: Sprookjes van Grimm en volkssprookjes

Klas 2

Leerlingen in de tweede klas blijken zo hun hebbelijkheden en onhebbelijkheden te vertonen. Daar kun je als kind behoorlijk last van hebben. De fabel biedt dan een helpende hand. Want wat is het bevrijdend als je met elkaar kunt lachen om de ijdelheid van de raaf, die door de listige manipulatie van de vos zijn lekkere kaasje kwijtraakt. De fabels met hun humor kunnen vervelende situaties tussen kinderen invoelbaar maken en oplossen, zonder verstandelijk gemoraliseer. Naast de fabels krijgen de tweedeklassers verhalen over markante heiligen en persoonlijkheden, zoals Fransiscus van Assisi die hun menselijke tekortkomingen ondergeschikt maakten aan hun grote idealen.

bronnen: Fabels van Lafontaine (diverse uitgaven), Heiligenlegenden, Siegwart Kneipinga

Klas 3

In de derde klas vertellen we de verhalen uit het Oude Testament. Deze Bijbelse verhalen hebben een pedagogische betekenis, geen confessionele. Het vertrek uit het paradijs, de tocht van het Joodse volk uit Egypte tot en met de eenzame tocht door de woestijn zijn beelden van het vertrek uit de magische belevingswereld van het kleine kind. Gelukkig is Mozes er, die zijn volk leidt tot vlak bij het beloofde land. Maar ze moeten op eigen kracht dit nieuwe land binnentrekken. De basisbehoeften van het leven worden verkend: voedsel, kleding en een huis.

De verhalen uit de Koran gaan ook over deze primaire behoeften en vormen een mooie afwisseling.

bronnen: En het werd licht, Jakob Streit, Kinderen van Adam, verhalen uit de Koran, Petra van Helden.

klas 4

Met het negende/tiende jaar neemt het kind een flinke sprong. Fysiek groeit de borst uit en psychisch verandert de blik waarmee het naar de wereld kijkt. "Ben ik wel het kind van mijn ouders? Zit ik in de goede klas? Niemand begrijpt mij, want ik ben heel anders. En nu wil ik ook wel eens weten hoe de wereld écht in elkaar zit."

Om deze nieuwe kijk op de wereld te ondersteunen, bieden we vanaf de vierde klas andere vakken als wereldoriëntatie aan, zoals dierkunde en aardrijkskunde.

De leraar vertelt er enthousiaste verhalen over. Zijn bevlogenheid komt bij de kinderen binnen. Door zijn ogen zien ze nu nieuwe dingen.

De vertellingen uit de Edda vormen de vertelstof van de 4e klas. Dit Noordse epos, sluit naadloos aan bij het gevoel van de vierdeklasser. Vooral Thor, die met zijn hamer in de hand, op een kar vol rammelende potten, luidruchtig door de lucht suist, is een herkenbare figuur. "Ik ben er en dat zal iedereen weten!"

bronnen: Over goden en reuzen; verhalen uit de Edda, Noorse Mythen, Kevin Crossley-Holland.

klas 5

Meer en meer ontstaat de behoefte aan exacte kennis. De mythe wordt ingeruild voor historische feiten. Het abstracte begrip ontstaat. Hierin lijkt de elfjarige op een Griek uit de klassieke oudheid. De Griekse cultuur met haar kunstzin, maar vooral ook met haar wetenschap is daarom het jaarthema van de vijfde klas.

Het cognitieve aspect krijgt alle aandacht. De vijfdeklassers ontdekken, door de kennis die zij opdoen, dat alles in de wereld met elkaar samenhangt. Het labeltje van mijn T-shirt vertelt dat dit uit China komt. In verre landen werken mensen aan mijn kleding. Het hout van de tuinstoel bij ons thuis komt uit Zuid-Amerika. Welke mensen zijn daarmee bezig geweest en hoe komt die stoel in onze tuin? Aardrijkskunde heeft met mij te maken.

De vertelstof van de 5e klas bestaat uit de Griekse mythologie en het Gilgamesj-epos.

klas 6

Het jaarthema in de zesde klas is de geschiedenis van het Romeinse Rijk tot en met de Middeleeuwen. De expansie van de Romeinen staat in contrast met de warme intimiteit van het Middeleeuwse leven. Roma en amor. Deze tegenstelling kenmerkt ook de twaalfjarige. Hij kan stoer van buiten lijken, maar van binnen is hij kwetsbaar en teer. De kinderen ontdekken dat er veel is overgebleven uit deze geschiedenisperiode. Als ze de verhalen uit die tijd horen, begrijpen ze de achtergronden van mensen uit andere culturen.

Onze burgerlijke wetten hebben we te danken aan de Romeinen; onze boeken aan de uitvinders in de Middeleeuwen. En wij geven de wereld door aan onze kinderen. Geschiedenis heeft met mij te maken.

De zesdeklasser leert uit concrete taal- en rekensituaties regels en formules te vinden die ze in nieuwe opgaven kunnen toepassen. Natuurkunde, klimatologie en mineralogie laten ook in de natuur wetmatigheden zien.

Toetsing

Werkdocument Leerplan Vrijeschool Rotterdam-West

De vertelstof is ontwikkelstof. Er vindt geen expliciete toetsing plaats van de vertelstof.

5. Leerlijn rekenen

Algemeen

Rekenen op onze vrijeschool leren de kinderen vanuit de principes leren vanuit het geheel en leren in beweging, door te doen. Bij de bewegende klas kan bijvoorbeeld bij het parcours ook gerekend worden en ook bij de bosdag kunnen leerlingen leren rekenen door te doen. Het rekenonderwijs en periodeonderwijs bieden we geïntegreerd aan via de leerlijnen. Voor rekenen gaan we uit van de referentieniveaus 1S en 2F.

Kleuters

In ons onderwijs gaan we ervan uit dat de kinderen in een rijke en veilige leeromgeving waarin ze vrij kunnen spelen, ervaringen opdoen waarmee ze alle benodigde rekenvoorwaarden ontwikkelen. Bij een rijke leeromgeving gaat het om een rijk aanbod van materialen die het kind uitnodigen tot spel waarin ze de rekenvoorwaarden kunnen oefenen: bouwen, construeren, meten, wegen, tellen, seriëren, ordenen en classificeren. Dit kan bijvoorbeeld met blokken, grote kisten, planken, steentjes, dieren, takken, dennenappels, schelpen en treinbanen. Maar ook het bos waar we één dag per week zijn, biedt talloze mogelijkheden om de rekenvoorwaarden te ontwikkelen. Door te klimmen en te klauteren, te verzamelen en te ordenen, ervaren de kinderen diverse rekenbegrippen aan den lijve. Zo leren de kinderen begrippen als onder/ boven, voor/ achter, kort/ lang, licht/ zwaar. Daarnaast tellen we met de kinderen in de dagelijkse context en doen we telliedjes en aftelversjes.

We werken we met de kinderen aan:

- ❖ lichaamsoriëntatie: vanuit het eigen lichaam oriënteren adhv begrippen als voor/ achter/ links/ rechts/ boven/ onder/ schuin)
- ❖ ruimtelijke oriëntatie: begrippen als voor/ op / onder/ naast in twee- en driedimensionale vlakken toepassen
- ❖ oriëntatie in tijd: begrippen als ochtend/ middag/ avond/ gisteren/ eergisteren/ overmorgen, de seizoenen, de eigen verjaardag, dagen van de week.
- ❖ ordenen:
  - sorteren: ordenen op basis van overeenkomsten bijvoorbeeld vorm of kleur.
  - classificeren: ordenen op basis van meerdere eigenschappen. Bijvoorbeeld op vorm én kleur
  - seriëren: ordenen op basis van reeksen, bijvoorbeeld van klein naar groot of van jong naar oud
- ❖ conservatiebegrip: beseft dat een hoeveelheid hetzelfde blijft, ongeacht de uiterlijke verschijningsvorm (vorm en opstelling).
- ❖ meten en meetkunde
  - vergelijken op basis van maateigenschappen

- meten: op basis van algemene maten. Bijvoorbeeld een draad zolang als de tafel
  - schatten van afstanden
- ❖ vormbegrip (vierkant, cirkel, driehoek)
- ❖ tellen:
  - terugtellen van 10 naar 0
  - resultaatief tellen t/m 20
  - getalbeelden overzien (bijv. van een dobbesteent)
- ❖ getalbegrip:
  - beseff hebben van betekenis getallen en flexibel kunnen gebruiken van getallen.
- ❖ bewerkingsbegrip:
  - begrijpen en toepassen van begrippen als meer/ minder/ evenveel/ veel/ weinig
  - eenvoudige optel/ aftreksommen met concreet materiaal.
- ❖ gecijferdheid: beseffen dat er cijfers bestaan. Kinderen hoeven nog geen cijfers te kennen.
- ❖ geheugen
  - visueel geheugen
  - auditief geheugen
  - meervoudige opdrachten kunnen onthouden
- ❖ visuele discriminatie (verschillen zien).

Onderbouw

De inrichting van ons rekenonderwijs

Ons uitgangspunt is dat alle leerlingen de doelstellingen van de basisleerlijn op 1S/2F-niveau beheersen. De leerkracht geeft deels zelf het rekenonderwijs vorm, op basis van de kenmerken (onderwijsbehoeften, interesses, leerstijl) van de klas en afgestemd op de leerlijn van Rekenrijk. Nieuwe leer- en ontwikkelstof introduceren we in de rekenperiodes. Een rekenperiode is die 3 à 4 uur weken ca. 1 uur per dag geïntegreerd rekenonderwijs. We bieden de leerstof aanschouwelijk aan en deze wordt door middel van verschillende werkvormen geoefend, doorleefd en in verband gebracht met andere vakken (taal, kunst, bewegen). Nadere toepassing, uitbreiding en inoefenen van de leerstof gebeurt in de oefenuren (tenminste 4x per week 30 min). In de oefenuren volgen de leerlingen zoveel mogelijk de leerlijn en het materiaal van Rekenrijk. Leerdoelen uit het domein meten/meetkunde kunnen ook worden aangeboden in de heemkundeperiode. De rekenontwikkeling ondersteunen we door beweging en spel, beelden en concreet materiaal, inschatten en vergelijken. Een aantal rekenonderwerpen bieden we binnen het vrijeschoolonderwijs op specifieke momenten aan. Daarom wijken we soms af van de volgorde in Rekenrijk.

Overzicht leerstof rekenen¹

Klas 1

Het uitgangspunt van het rekenen in de eerste klas is dat vanuit doen het rekenen ontstaat. In de eerste rekenperiode leren de kinderen de kwaliteiten van de getallen kennen (één zon, twee handen, enzovoort). Hieraan gekoppeld leren de kinderen hoeveelheden noteren met de Romeinse cijfers, die het beeldkarakter van de getallen goed uitdrukken. Daarna maken ze de overstap naar de Arabische cijfers. Ze tellen steeds veel. Door rekenverhalen maken de kinderen kennis met de vier rekenbewerkingen. Abstracte optel- en aftreksommen geïntroduceerd en geoefend tot 24.

Vanuit het tellen oefenen ze ritmisch lopend rijen en tafels (2, 5 en 10) geoefend.

Puntsgewijs:

- ❖ Overstap naar het formele leren.
- ❖ Leren door doen: beleven en voelen.
- ❖ Alle rekenonderdelen introduceren en oefenen we vanuit beelden, beweging en context, oa getalkwaliteiten, romeinse cijfers, turven, ontstaan arabische cijfers.
- ❖ Leerstof: getalkwaliteiten, (Romeinse) cijfers, turven, tafelrijen 2,5,10

Klas 2

De getallenwereld wordt uitgebreid naar 100. De kinderen leren de getalstructuren en rekenen met de vier hoofdbewerkingen. We bieden de tafels van vermenigvuldiging aan (2,3,4,5 en 10) getallenreeksen oefenen ze met bewegingen. We behandelen de jaargetijden, maanden, dagen van de week en het klokkijken.

Puntsgewijs:

- ❖ Het abstracte denken begint zich te ontwikkelen.
- ❖ De rekenvaardigheden worden nog steeds veel vanuit beeld, beweging en context geïntroduceerd.
- ❖ Er ontstaat ruimte voor het automatiseren van rekenstrategieën en voor het oefenen van de tafels.
- ❖ Specifieke periodes: Tijd
- ❖ Leerstof: bewerkingen tot 100, introductie vermenigvuldigen, delen, tafels 2,3,4,5,10, tijdmeting

Klas 3

- ❖ Leerlingen krijgen meer op het abstracte van rekenen en zij kunnen meer 'kale' rekenkundige opdrachten aan.

---

¹ De volgoelen van zowel kleuters als onderbouw staan in een aparte bijlage.
Werkdocument Leerplan Vrijeschool Rotterdam-West

- ❖ Bij nieuwe onderdelen blijft de verbeelding, de beweging en de context belangrijk om te gebruiken.
- ❖ Specifieke periodes: winkelperiode (geldrekenen) meten/wegen. De ambachten en huizenbouw bieden goede mogelijkheden om rekendoelen in op te nemen.
- ❖ Leerstof: bewerkingen tot 1000, kolomsgewijs rekenen, tafels t/m 12, geldrekenen, meten (oude maten, introductie metriekstelsel centrale maten (m,g,l) en afgeleide maten).

Klas 4

- ❖ De vierdeklasser is in staat het abstracte van rekenen te begrijpen; in deze klas kunnen breuken en cijferend rekenen aangeboden worden.
- ❖ Ook dit leerjaar blijft het bij het aanbieden van nieuwe onderdelen belangrijk om de verbeelding, de beweging en de context te gebruiken (oa breuken)
- ❖ Specifieke periodes: breuken.
- ❖ Leerstof: tot 10.000, uitbreiding metriekstelsel, omtrek/oppervlakte, cijferen, breuken

klas 5

- ❖ In de vijfde klas komt het eerder geleerde tot verdieping en memorisatie. Leerlingen oefenen met rekenen met breuken, met toepassen van de vier basisbewerkingen en met koppelen hiervan aan concrete situaties.
- ❖ De kinderen ontdekken met meten de formules voor omtrek, oppervlakte en inhoud. Afstand en tijd worden in samenhang gebracht. De introductie van de verhoudingstabel wordt geïntroduceerd. Meetkundige figuren uit de hand schetsen.
- ❖ Specifieke periodes: kommagetallen, waarin vanuit het geld, het meten of de staartdeling en breuken worden omgezet in kommagetallen. Ook in de periode economische aardrijkskunde worden rekendoelen opgenomen.
- ❖ Leerstof: nog nader in te vullen

klas 6

- ❖ De zesdeklasser heeft er behoefte aan dat alles kloppend en precies is. De abstracte rekenformules kunnen nu samenvallen met de praktijk.
- ❖ Verdere oefening, toepassing en verdieping van leerstof uit voorgaande jaren.
- ❖ Specifieke periodes: de procenten, waarin de procenten in verband gebracht worden met breuken, kommagetallen en verhoudingen. Niet alleen de renteberekening maar een veelheid aan aspecten rondom de procenten komen aan de orde.
- ❖ In de meetkundeperiode wordt uitgegaan van de centrale rol van de cirkel. Daarbinnen worden de driehoek, vier- en zeshoek geconstrueerd. De soorten hoeken en het meten en construeren van de hoeken worden behandeld.
- ❖ Leerstof: nog nader in te vullen

6. Leerlijn taal

Algemeen

Net als bij rekenen zitten bij de kleuters letters ingebed in de wereld en zijn ze onderdeel van de rijke leeromgeving. De ontluikende geletterdheid staat centraal. Taal is nog geen apart vak. Vertellen en navertellen van verhalen staat dikwijls centraal. Door de herhaling komt taalverwerving op gang en leren kleuters nieuwe woorden en begrippen.

In de onderbouw is de leerlijn Taal ingedeeld in zes domeinen: technisch lezen, spellen, begrijpend lezen, mondelinge taalvaardigheid, schrijven van teksten en handschrift. Als referentieniveau gaan we voor taal uit van niveau 2F.

Kleuters

In de vrije school kleuterklas hebben we een rijk taalaanbod: we praten met elkaar, zeggen versjes op, doen vingerspelletjes, zingen, vertellen verhalen, doen ochtendspelen, kring-, tafel- en taalspelletjes en we lezen veel voor. In de rijke leer- en leefomgeving in de klas kunnen de kinderen volop ervaringen opdoen met taal: er zijn veel boeken en materialen zoals stempels, potloden en papier die hen uitnodigen om te experimenteren met taal. In onze kleuterklassen is het taalonderwijs sterk verbonden met beweging en gebaren. Zo ervaart een kleuter letterlijk met zijn lijf wat we met de taal willen vertellen.

We werken met de kinderen aan:

- ❖ Mondelinge taal:
  - ◆ spreektechniek: verklanken van onze taal.
  - ◆ sociaal taalgebruik: taal gebruiken om zich verstaanbaar en zichtbaar te maken.
  - ◆ denkontwikkeling in de taal: verbanden leggen en deze uitdrukken in taal.
- ❖ Beginnende geletterdheid
  - ◆ belangstelling voor boeken,
  - ◆ leesrichting kennen,
  - ◆ relatie tussen kافت and verhaal leggen.
- ❖ Verhaalbegrip: de lijn van een verhaal vasthouden en navertellen.
- ❖ Functies van geschreven taal: beseffen dat er een relatie is tussen de aard van het geschrevene en de acties die daarop volgen (bijv. boodschappenbriefje leidt tot bepaalde boodschappen in het karretje).
- ❖ Relatie gesproken en geschreven taal: beseffen dat er een relatie is tussen geschreven tekens en onze taal.
- ❖ Fonologisch en fonemisch bewustzijn.
  - ◆ rijmen en spelen met taal
  - ◆ auditieve synthese
  - ◆ auditieve analyse

- ❖ Geletterdheid: interesse hebben in letters. De kinderen hoeven nog geen letters te kennen.

Onderbouw

De inrichting van ons taalonderwijs

In dit document staan de doelstellingen die we op het gebied van taal binnen de Vrijeschool Rotterdam-West nastreven. De leerlijn is ingedeeld in zes domeinen:

1. technisch lezen (TL)
2. spellen (SP)
3. begrijpend lezen (BL)
4. mondelinge taalvaardigheid (MT)
5. schrijven van teksten (ST)
6. handschrift (HS)

De bijbehorende doelen zijn verdeeld over de zes leerjaren van de onderbouw. Tezamen volgen zij een doorgaande leerlijn: de *basisleerlijn*. In deze leerlijn zijn de 1F-en 2F-doelen verwerkt. Daarnaast bevat de leerlijn specifieke vrijeschool doelstellingen.

Uitgangspunt is dat alle leerlingen de doelstellingen van de basisleerlijn aangeboden krijgen en behalen. Leerlingen bij wie dit desondanks niet mogelijk blijkt te zijn, krijgen de vaardigheden van de basisleerlijn in een ander tempo aangeboden of we kunnen doelen aanpassen of laten vervallen. Dit leggen we vast in een handelingsplan. Hiervoor kiezen pas nadat er nadere diagnostiek naar de capaciteiten en de onderwijsbehoefte van de leerling heeft plaatsgevonden, in overleg tussen leerkracht en intern begeleider. We betrekken de ouders bij dit proces.

Voor het leerplan-taal zijn de onderdelen spelling en technisch lezen tot en met klas 4 uitgewerkt. De volgdoelen staan in Parnassys per leerjaar uitgewerkt. De volgende domeinen worden de komende maanden uitgewerkt door onze taalcoördinator:

Begrijpend lezen

- ❖ Leerlijnen en bouwstenen BVS: begrijpend lezen
- ❖ Vanaf klas 3 werken we met de methode Grip

Mondelinge taalvaardigheid

- ❖ recitaties, zingen, toneelstukken, kringgesprekken, VZS, klassenpresentaties,
- ❖ spreekbeurten (vanaf klas 4),
- ❖ Leerlijn en bouwstenen BVS 'mondelinge taalvaardigheid' verschijnt in 2019

Schrijven van teksten

Werkdocument Leerplan Vrijeschool Rotterdam-West

- ❖ Periodeonderwijs, (oa taal en heemkunde), werkstuk (vanaf klas 4)
- ❖ Leerlijn en bouwstenen BVS 'Schrijven van teksten' verschijnt in 2019

Handschrift:

- ❖ Methode klas 1 t/m 4: Schrijven in de basisschool
- ❖ Perodeschrift, vormtekenen, handwerken (fijne motoriek)

Het taalonderwijs

- ❖ Elk leerjaar zijn er ca. vier *taalperiodes*. In deze periodes, die elk 3 à 4 weken beslaan, geven we elke ochtend (ca.) een uur geïntegreerd taalonderwijs. In deze lessen introduceren we de nieuwe les- en ontwikkelstof en komen er meerdere deelvaardigheden aan bod.
- ❖ De leerkracht geeft deels zelf het taalonderwijs vorm, op basis van de kenmerken (onderwijsbehoeften, interesses, leerstijl) van de klas en afgestemd op de leerlijn.
- ❖ Tijdens het periodeonderwijs bieden we de leerstof aanschouwelijk aan en door middel van verschillende werkvormen oefenen, doorleven en brengen we dit in verband met andere vakken (rekenen, kunst, bewegen).
- ❖ In de oefeningen worden de geleerde vaardigheden verder ingeslepen en onderhouden.
- ❖ Leerdoelen uit de taaldomein kunnen we ook aanbieden in de heemkundeperiode.
- ❖ Voor lezen en spellen geldt de methodiek ZLKLS en de methode Staal, als leidraad en als bron van oefenstof.
- ❖ Voor begrijpend lezen wordt vanaf klas 2 de methode *Grip* gevolgd.
- ❖ Voor handschriftontwikkeling vullen we de methode *Schrijven in de basisschool* aan met vormtekenoefeningen.
- ❖ Een aantal taalonderwerpen bieden we binnen het vrijeschoolonderwijs op specifieke momenten aan. De lesboeken en werkboeken van Staal en Grip gebruiken we daarom niet van a tot z, we maken keuzes met betrekking tot de inzet van de oefenstof.
- ❖ Leerstof en didactiek: zie 'Leerlijnen en Bouwstenen': katernen Taal.
- ❖ Leerdoelen: Zie bijlage 'Vrijeschoolleerlijnen Parnassys'

Overzicht leerstof taaldomeinen

klas 1

Vanuit letterbeelden, die vaak voortkomen uit de vertelstof, leren de kinderen drukletters herkennen, schrijven en lezen. Daarna volgen de eerste woorden, zinnen en verhaaltjes. We werken aan de motorische vaardigheden om te kunnen schrijven. In de tweede helft van het schooljaar introduceren we het lopend schrift. Spraakoefeningen, versjes, liedjes en gebaren ondersteunen het bewuste spreken en het leren luisteren.

In de eerste klas voeren de kinderen meestal twee toneelstukken op. Hierin leren de kinderen gezamenlijk teksten te spreken en hoe ze een verhaal door spel en gebaren kunnen ondersteunen en beleven.

klas 2

Het lopend schrift vervangt dit jaar de blokletters. Veel aandacht is er voor de juiste schrijfhouding en de pengreep. Ook zetten ze dit jaar stappen in het zelf stellen en het onder de knie krijgen van de eerste spellingsregels. Door het hele jaar heen, inclusief de twee periodes tutorlezen met de vijfde klas, oefenen de kinderen het technisch lezen. Door gedichtjes, ritmische oefeningen, reciteren en toneelspel ontwikkelen ze het spreken en de uitspraak. In de toneelperiodes leren de kinderen hoe ze een verhaal door spel en gebaren kunnen ondersteunen en beleven. In de tweede klas is er meer gelegenheid voor kleine individuele stukjes tekst of andere bijdragen.

klas 3

Dit jaar maken de kinderen een begin met het ontdekken van grammaticale aspecten van taal. Vanuit de beleving introduceren en oefenen we eerste woordsoorten. De functie en het gebruik van interpunctie komt aan bod en hierbij krijgt ook het hoofdlettergebruik een plek. De spellingsregels en het technisch lezen worden verder geoefend. In de toneelperiode wordt gewerkt aan een stuk dat aansluit bij de vertelstof of een periode van dit jaar. Nog steeds wordt het toneelstuk vanuit het geheel klassikaal geoefend, maar is er ruimte voor individuele inbreng van de kinderen.

klas 4

In de taalperiodes wordt het reciteren van de gedichten met het stafrijm (beginrijm) geoefend, ondersteund door beweging. De kinderen oefenen verder aan een goed leesbaar lopend handschrift. Bij het schrijven van de eigen verhalen en gedichten is er veel aandacht voor de vorm en inhoud. Ook maken ze een klein werkstuk (dierkunde) en beginnen ze met het schrijven van brieven. De spellingsregels worden verder uitgebreid en systematisch geoefend. In de grammatica komen alle woordsoorten aan de orde en worden de kinderen zich bewust van de verschillende tijden (de werkwoordsvormen). Naast het beoefenen van de leesvaardigheid, werken we aan het begrijpend lezen van meer informatieve teksten en houden de kinderen hun eerste spreekbeurt.

klas 5

In de taalperiodes oefenen we het reciteren en lopen van de hexameter. De kinderen leren de directe en indirecte rede en de bedrijvende en passieve vorm te onderscheiden. De vervoeging van werkwoorden in de zes tijden, de spellingsregels en het toepassen van de leestekens, oefenen we veelvuldig. Ook is er veel aandacht voor het begrijpend lezen. Er wordt gewerkt aan een toneelstuk, waarin het gaat om het gezamenlijke sociale proces en het leren expressie te geven aan een individuele rol.

klas 6

Vanaf de zesde klas hebben kinderen voldoende abstractievermogen om de grammatica te begrijpen. De zinsbouw krijgt aandacht en ze oefenen taalkundige en redekundige ontleding.

De werkwoordspelling blijft aandacht krijgen en ook komt de spelling van vreemde woorden aan bod. De kinderen leren de verschillen te benoemen tussen diverse tekstsoorten en ze oefenen in het zelf schrijven ervan (gedichten, recensies, toneeldialogen, werkstukken, verslagen en het maken van aantekeningen). De klas oefent het spreken en breidt de woordenschat uit, aan de hand van spreekbeurten, toneeloefeningen en klassengesprekken.

Spelling

Klas 1

Het leren lezen en spellen gaat hand in hand; we werken volgens de planning van ZLKLS (Leeslijn). Dagelijks wordt er een dictee afgenomen; aanvankelijk een letterdictee en na enkele dagen komen hier de eerste klankzuivere woorden bij. Uiteindelijk maken de kinderen elke dag een oefendictee gedaan van vijf woorden en één zin. Het gezamenlijk nakijken is erg belangrijk als leermoment.

Tweemaal per jaar (zie toetskalender) volgen we de resultaten met officieel erkende toetsen.

Klas 2

Het lezen en spellen gaat nog steeds hand in hand; we werken volgens de planning van ZLKLS (Leeslijn). De zgn "klankgroepwoorden" worden aangeboden en dagelijks herhaald. Ook nemen we dagelijks een dictee af; een oefendictee van vijf woorden en één zin. Het gezamenlijk nakijken is erg belangrijk als leermoment. Eén maal per week neemt de leerkracht een controledictee af, waarbij de leerkracht zelf nakijkt.

Tweemaal per jaar (zie toetskalender) volgen we de resultaten met behulp van de Cito/Boom.

Klas 3

Er wordt gewerkt volgens de planning van de methodiek ZLKLS. De spellingregels worden uitgebreid aan de hand van de methode "Staal". Er wordt dagelijks een kort dictee afgenomen van 6 woorden en een zin. De kinderen oefenen in het reciteren van gedichten, leren woordsoorten, de basis van het zinsontleden en het verschil tussen tegenwoordige tijd en verleden tijd. Bij de periodes is er aandacht voor het schrijven van eigen belevenissen en verhalen. We kijken samen naar vorm en inhoud. In het tweede half jaar leren de kinderen vragen te stellen over de inhoud van elkaars werk, waardoor er een sterker bewustzijn ontstaat over de geschreven taal. Komt het verhaal over zoals je het bedoeld had? Wat zou je kunnen veranderen om het nog duidelijker te maken? De kinderen herschrijven in deze periode hun teksten.

Klas 4

Er wordt gewerkt volgens de planning van de methodiek ZLKLS. De spellingregels worden systematisch geoefend aan de hand van de methode "Staal". Er wordt dagelijks een kort dictee afgenomen. De kinderen oefenen in het reciteren van gedichten, vaak in beginrijm geschreven en met bewegingen. Bij het schrijven van opstellen of verhalen is er veel aandacht voor vorm en inhoud. Ze beginnen met brieven schrijven. In de grammatica komen alle woordsoorten aan de orde en worden de kinderen zich bewust van de verschillende

tijden (de werkwoordsvormen). Tweemaal per jaar (zie toetskalender) worden de resultaten gevolgd met behulp van Cito/Boom.

Technisch lezen

klas 1

In de belevingswereld van de eersteklasser passen de rijke beelden uit de klassieke volkssprookjes die centraal staan in de vertelstof. In de taalperiodes leren ze de letters. Bij het aanbieden van de letters gaat de leerkracht vaak uit van letterbeelden die voortkomen uit de vertelstof. Zo ontstaat bijvoorbeeld uit “de koningsletter”, de klank /k/, of uit de slangenletter: de klank /s/. Het aanbieden van letterbeelden hoeft niet altijd en bij iedere letter. Bij de keuze van de letters staat de volgorde van de letters in de Leeslijn centraal (zie planningsschema leeslijn ZLKLS). De leerkracht beslist zelf of hij/zij een letter vanuit een losstaand beeld of vanuit een compleet sprookje aanbiedt. Bij het aanleren van de letters spreken we zoveel mogelijk zintuigen aan (rijmen, boetseren, voelen, op elkaars rug schrijven, lopen, uitbeelden). Tot aan de kerstvakantie werken we met kleine blokletters. De hoofdletters bieden we na de kerstvakantie als leescategorie aan.

Vanaf de eerste week lezen we elke dag (losse letters, bordrijwoorden, pictoverhaaltjes, leesbladen en boekjes op niveau).

Leerlingen uit de hogere klassen lezen samen met de eersteklassers. ‘s Ochtends helpen ouders leerlingen met een leesachterstand.

We starten met spellend lezen in de eerste klassen. De leerlingen leren het lezen vanuit het schrijfonderwijs, in de tweede helft van de eerste klas komt het tempo-lezen op orde. Zeker in klas 1 en 2 vallen hierdoor de resultaten voor technisch lezen nog wel eens laag uit. Andere vrijescholen die dezelfde werkwijze hanteren, laten zien dat dit vanaf klas 3 rechttrekt.

klas 2

In de tweede klas is er ook aandacht voor het technisch lezen, de nadruk ligt op het automatiseren. Het leesplezier staat hierbij centraal; leerkrachten lezen met plezier voor en enthousiasmeren de kinderen voor leesboekjes op hun niveau. Zeker in de lagere klassen vinden we zorgvuldig lezen belangrijker dan snel lezen.

Elke dag lezen we tenminste 30 minuten gelezen (verdeeld over de dag). Het technisch lezen oefenen de kinderen zowel zelfstandig als in groepjes, waarbij ze voortbouwen op hetgeen in de eerste klas is gestart.

De leesmap van ZLKLS voorziet in verschillende soorten teksten, waarbij de aandacht ligt op vlot lezen en intonatie. Dagelijks wordt klassikaal de bordrij gelezen en individueel de woordrijen (racelezen)

Leerlingen uit de hogere klassen lezen samen met de eersteklassers. ‘s Ochtends helpen ouders leerlingen met een leesachterstand.

Klas 3

Ook in de derde klas besteden we aandacht aan het technisch lezen. Het leesplezier staat hierbij centraal; leerkrachten lezen met plezier voor en enthousiasmeren de kinderen voor teksten en leesboekjes op hun niveau. Elke dag lezen ze tenminste 30 minuten (verdeeld over de dag). Het technisch lezen oefenen de kinderen zowel zelfstandig als in groepjes daarbij wordt voortbouwend op hetgeen in de klas 1 en 2 is gestart. Adhv de leesmap van ZLKLS en teksten behorende bij de periode werken de kinderen aan snelheid, uitspraak en intonatie, op woordniveau (bordrij en racelezen), tekst lezen dmv koorlezen op niveau en zelfstandig lezen.

Klas 4

Ook in de vierde klas is er veel aandacht voor technisch lezen. Als leesstof maken we daarbij gebruik van de leesteksten en woordrijen van de methodiek ZLKLS. Ook worden de bordrijwoorden gelezen en oefenen we in tempo lezen door middel van de raceleesbladen. Dit wordt in duo's gedaan. Naast het beoefenen van de leesvaardigheid, wordt er ook gewerkt aan het begrijpend lezen. Daarbij maken we gebruik van de methode "Grip". Tweemaal per jaar (zie toetskalender) worden de resultaten gevolgd met behulp van de Boom/Cito toetsen.

Bronnen:

- ❖ Zo leer je kinderen lezen en spellen, José Schraven
- ❖ Leerlijnen en bouwstenen, Spelling, BVS
- ❖ Vrijeschoolleerlijnen Parnassys

- ❖ **Oefenmaterialen:**
- ❖ Staal, Malmberg
- ❖ Spelkwartier
- ❖ Spelling in de lift

7. Leerlijn heemkunde

Algemeen

Heemkunde legt de basis voor de vakken aardrijkskunde, natuur, biologie en geschiedenis. De vakgebieden die worden gerangschikt onder 'wereldoriëntatie op de natuur' geven we in de eerste drie leerjaren geïntegreerd onder de naam 'heemkunde'. Vanaf de vierde klas gaat de heemkunde over in aardrijkskunde en biologie: enerzijds gericht op het ontstaan van het eigen heem (woonplaats en omgeving), bodem en landschap, anderzijds op een nadere kennismaking met de dieren- en plantenwereld. De aardrijkskunde bestrijkt een steeds wijder gebied en krijgt tenslotte een mondiaal karakter, waarbij ook onderwerpen als klimaat, grondsoorten en gesteenten aan de orde komen. In de laatste twee jaren van de basisschool maken de leerlingen kennis met het natuurwetenschappelijk denken bij het periode-onderwijs in natuur- en scheikunde en mechanica, waarmee de kiem gelegd wordt voor het doorzichtig maken van de moderne techniek. De leerlingen krijgen bij deze vakken inzicht in de strenge, natuurwetenschappelijke attitude: vanuit exacte waarnemingen komen tot het ontdekken van wetmatigheden.

Heemkunde in de kleuterbouw

In onze kleuterklassen is heemkunde en wereldoriëntatie gericht op beleving. We zijn veel buiten met de kinderen: in het bos, op het plein, in het park. Daarnaast zingen/ vertellen en spelen we over de natuur. Er is veel aandacht voor de steeds terugkerende

natuurverschijnselen. Dit ritme hebben wij net als in de natuur ook in de klas. In de periode maart-november beleven we de natuur één keer per week in levenden lijve met de bosdag. Hier wordt het leren aangeboden vanuit de natuur.

We werken met de kinderen aan:

- ❖ respect en zorg voor de natuur
- ❖ waar planten en dieren leven en wat ze nodig hebben
- ❖ seizoenen en weertypen

Met de ochtendspelen en liedjes maken de kinderen kennis met oude ambachten en beroepen, zoals de molenaar, de bakker, de boer en de visser.

Heemkunde en wereldoriëntatie in de onderbouw

Opzet van het onderwijs

In de klassen 1,2 en 3 worden jaarlijks vier heemkunde periodes gegeven van twee tot vier weken. De leerkracht kan naar eigen inzicht en voorkeur de periodes koppelen.

Leerdoelen uit het taal en rekenen (domein meten/meetskunde) kunnen we ook aanbieden in de heemkundeperiode.

In de klassen 5 en 6 maken de geschiedenisperiodes deel uit van de taalperiodes.

Toetsing:

We evalueren het heemkunde-onderwijs door middel van observaties van de leerkracht en beoordeling van het (schriftelijk) werk. Hierbij is van belang dat de weg naar het product toe zeker zo belangrijk is (samenwerken, netjes werken, de juiste vragen stellen etc.).

Overzicht leerstof:

klas 1

De eersteklasser krijgt steeds meer interesse in zijn omgeving. Heemkunde is daarbij een grote hulp. In de eerste klas zijn er vier heemkundeperiodes, de herfst/winter en de lente/zomer. Naar eigen inzicht koppelt de leerkracht de periodes. We verkennen de directe omgeving: de seizoenen, de natuur, de diertjes die vlakbij de kinderen staan. In klas 1 krijgen ze de stof als beeld aangereikt door middel van vertellingen, waarbij de dieren, de planten, stenen, bomen, riviertjes fantasievol met elkaar spreken en elkaar deelgenoot maken van hun dagelijkse wederwaardigheden. Al deze elementen brengen we met elkaar in verbinding belichten we om de interesse van de kinderen op een fantasievolle manier te prikkelen. D.m.v van verhalen, knutselwerkjes, liedjes, gedichtjes, tekeningen en wandelen beleven de kinderen de elementen van de seizoenen.

Doelen:

- ❖ herkennen van de seizoenen
- ❖ benoemen van de veranderingen voor mens, plant en dier
- ❖ de namen van de seizoenen op volgorde kennen

klas 2

Werkdocument Leerplan Vrijeschool Rotterdam-West

Twee periodes heemkunde stimuleren de kinderen tot een bewuste en fantasievolle verbinding met de eigen omgeving. De aandacht voor planten, dieren en jaargetijden breidt uit, bijvoorbeeld met een bomenperiode en een bijenperiode. De onderlinge samenhang en eigen waarneming krijgen nadruk.

Vanaf maart werkt de klas wekelijks in de (naburige) schooltuin. Dit werk is gericht op kennis dmv ervaring en betreft; voorbereiden, zaaien, wieden, groei, verzorgen.

De heemkundelessen kunnen de kinderen koppelen aan doelen uit de taalperiode of rekenperiode en verwerken in een periodeschrift.

Doelen:

- ❖ de namen van de maanden van het jaar op volgorde kennen.
- ❖ Kennen en herkennen van veel voorkomende planten en dieren in de eigen omgeving.
- ❖ Kenmerken van het leven van dieren benoemen.
- ❖ Zich veilig gedragen als voetganger in het verkeer

klas 3

In de derde klas staan ambachtelijke werkzaamheden centraal in de heemkunde periodes. De kinderen ervaren dat de mens afhankelijk is van de natuur en van het werk van andere mensen. Ze proberen verschillende ambachten zelf uit, zoals het brood bakken, papier, kaas of inkt maken. In de huizenbouwperiode belichten we diverse aspecten van wonen en bouwen, door ervaren, bewegen en praktisch handelen; het ontdekken van metselverbanden, het leren kennen van diverse gereedschappen en zelf maken van werkstukjes die met wonen en bouwen te maken hebben.

Tot begin november werkt de klas wekelijks in de schooltuin gericht op oogsten, rooien en winterklaar maken. In de rest van het jaar bezoekt de klas nog enkele malen de tuin/het bos adhv een specifieke opdracht.

klas 4:

Mens- en dierkunde

Vanuit het beeld van de veelzijdige mens komen de dieren aan bod in hun eenzijdigheid en specialiteit zoals klimmen, graven, rennen, vliegen etc. Steeds staat de bijzonderheid van het dier in relatie tot de mens centraal. De kinderen leren naar de verhoudingen te kijken van verschillende dieren, ook door ze te boetseren, te schilderen en te tekenen. Zo ontdekken zij de karakteristieke vorm van het dier. Ook maken ze zelfstandig een werkstukje over een dier.

Aardrijkskunde:

De aardrijkskunde in de vierde klas kent een aardrijkskundig en geschiedkundig aspect, uitgaande van de verbondenheid met de eigen woonomgeving. Het is een eerste oriëntatie in ruimte en tijd. De kinderen tekenen plattegronden en kaarten met de kenmerken van het landschap en leren de windrichtingen. Landschapsvorming van de omgeving (duinvorming) en van Nederland komen aan bod. Daarnaast leren de kinderen over het ontstaan van de stad Den Haag.

klas 5:

Plantkunde

Wij maken in de plantkundeperiodes een gang door de verschillende stadia van het plantenrijk zoals van de paddenstoel, algen, korstmos, mossen, varens, naaldbomen en bloeiende planten. De plantenrij brengen we in verband met de ontwikkeling van de mens van geboorte tot volwassenheid. Ook onderzoeken we de bouw van de plant met wortel, stengel, blad en bloem onderzocht en behandelen we de samenhang met de vier elementen. De kinderen maken eventueel een eigen werkstukje over een paddenstoelsoort.

Aardrijkskunde

In de aardrijkskundeperiodes gaat het in de vijfde klas om de verbinding met de mensen in de wereld. Aan de hand van de rivier de Rijn leren de kinderen over het stroomgebied van een rivier, de landbouw in de verschillende gebieden en de leefwijze van de mensen. In de economische aardrijkskunde leren zij over de herkomst van een product, het productieproces en welke mensen hier allemaal bij betrokken zijn. Ook wordt er een werkstukje over een zelfgekozen product gemaakt.

Geschiedenis

Tijdens twee periodes behandelen we de oude culturen: de oud-Indische, oud-Perzische, Egyptische, Babylonische en Griekse. Het gaat hier vooral om de ontwikkelingslijn die in deze reeks zichtbaar is, om het beleven van de eigenheden van iedere periode en om het wekken van bewustzijn voor wat elke cultuur heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de mensheid. De kinderen beleven de overgang van het 'mythische' naar het concrete denken. Zij maken een werkstuk over de leefwijze en cultuur van de Egyptische mens of van de oude Grieken.

klas 6

Natuurkunde

De onderwerpen geluid, licht, warmte, magnetisme en statische elektriciteit zijn de onderwerpen die we behandelen. De kinderen doen veel proeven waarmee de zij oefenen om goed waar te nemen, daarover na te denken en te beschrijven wat ze hebben gezien en gedaan. Van daaruit vormen ze de algemenere conclusies en leren ze de abstracte begrippen.

Aardrijkskunde

De aarde verkennen als een levend organisme met zijn specifieke verschijnselen zoals aardbevingen, vulkanen, het ontstaan van bergen, nieuw land is hier het onderwerp met de verschillen tussen kalk en graniet die exemplarisch zijn voor de

verschillen tussen gesteentes. Daarnaast wordt meer specifiek naar verschillen tussen gesteentes, mineralen en edelstenen gezocht. We bespreken het ontstaan van gassen en olie en het verschijnsel erosie en bespreken het weer en het klimaat op aarde met de invloed van de zon, het dag- en nachtritme op polen en evenaar en dichterbij huis de wind, wolken en de temperatuur.

Geschiedenis

In twee periodes behandelen we de geschiedenis van het Romeinse Rijk en de Middeleeuwen. Aan de orde komen de verhalen over de eerste koningen, de tijd van de consuls en de overgang naar het keizerrijk. De komst van het Christendom heeft daarbinnen een plaats evenals de kracht en de invloed van de Romeinse cultuur. Daarna komen de volksverhuizingen, de opkomst van de islam en de middeleeuwse cultuur aan de orde.

8. Leerlijn kunst & techniek

Algemeen

In dit document staan de doelstellingen beschreven die we op het gebied van kunst en techniek binnen de Vrijeschool Rotterdam-West nastreven. Kunst & Techniek is nog in ontwikkeling. Het komende schooljaar gebruiken we om dit meer en meer vorm te geven en in te richten door in de eerste plaats te kijken naar wat er al is. Aan de hand van de SLO-leerlijn Techniek & Kunstzinnige oriëntatie maken we dan een eerste opzet.

We onderscheiden de volgende domeinen binnen ons kunst- en techniek onderwijs:

Beeldend:

- ❖ (vorm) tekenen
- ❖ schilderen
- ❖ boetseren

Werkdocument Leerplan Vrijeschool Rotterdam-West

- ❖ Handwerken
- ❖ Muziek
- ❖ Techniek/handvaardigheid
- ❖ Filosofie

Kunst en techniek bij de kleuters

Beeldend onderwijs

In de kleuterklassen maken de kinderen kennis met diverse kunstzinnige en creatieve uitingen en werkvormen. We tekenen, schilderen en boetseren met bijenwas en klei.

We werken met de kinderen aan:

- ❖ tekenen:
  - gebruik van diverse materialen: krijtstaafjes/ blokkrijtjes/ potloden
  - beelden vormgeven
  - kleurvlakken en bladvulling
- ❖ schilderen:
  - adequaat omgaan met verf en penseel
  - primaire kleuren mengen
  - kleur en schoonheid beleven
- ❖ boetseren:
  - vormen maken

Muziek

In de kleuterklas zingen we heel veel met de kinderen.

De kinderen leren:

- ❖ liedjes zingen
- ❖ ritmische motieven toevoegen met stampen/ klappen/ ritme instrumenten
- ❖ stemming en sfeer uitdrukken in muziek

Techniek: handenarbeid en handwerken

We bieden de kinderen diverse technieken en werkvormen aan met papier, touw, wol en hout.

De kinderen leren :

- ❖ scheuren, vouwen, knippen en plakken
- ❖ weven, vingerhaken, knopen en vlechten
- ❖ timmertechneken: meten, zagen, timmeren.

Filosofie

Filosofie is een belangrijk onderdeel binnen Kunst en Techniek en voor ons onderwijs. Hier leren de leerlingen creatief en kritisch denken, iets wat ze bij alle overige vakken heel goed kunnen gebruiken. Als geheel valt het binnen het domein personificatie en socialisatie. We werken toe naar een doorlopende leerlijn vanaf de kleuters tot en met klas zes. Dit schooljaar hebben we een pilot in een onderbouw-en kleuterklas.

Het ontwikkelen van de zelfstandige en sociale denkkracht (=denkkracht van de groep als geheel) staat centraal. Leerlingen leren in de kring met elkaar te praten en te denken, vragen te stellen, te luisteren, te wachten op hun beurt en redeneringen en argumenten te vormen (als, dan, want, en etc). De vragen die de filosofiedocent stelt zijn open, verwonderend en uitnodigend. (het gaat niet om weten maar om onderzoeken) Het gesprek ondersteunen we, met name bij de jonge kinderen met spelletjes, beweging en zintuiglijke ervaringen (filosoferen met je hele lijf). De filosofiedocent/begeleider van het gesprek maakt door de keuze van het thema (stimulus) en vraagstellingen steeds verbindingen met het alledaagse uit de belevingswereld van het kind, waardoor ook het jonge kind in staat is om concrete verbeeldende vergelijkingen te maken in het hier en nu . Denken en doen vormen in de lessen een onafscheidelijk paar. Met het filosoferen wordt het kind uitgenodigd na te denken over de omgeving en samenhangen (natuur en in de hoger klassen ook meer maatschappij). Hiermee is burgerschapsvorming ook een belangrijk aspect. In de hogere klassen maken we voor de gespreksthema's op speelse wijze gebruik van het gedachtegoed van filosofen (geschiedenis).

Leerdoelen:

- ❖ sociaal emotionele ontwikkeling in denken en doen in en met de groep
- ❖ persoonlijke ontwikkeling, autonoom denken
- ❖ taalontwikkeling
- ❖ actief spreken
- ❖ omgevingsbewustzijn
- ❖ creatief, associatief denken en doen (bijvoorbeeld tekenen of spel)
- ❖ logisch denken/redeneren (doen= bijvoorbeeld ordeningen onderzoeken)
- ❖ verbanden leggen met alle andere vakken; alles kan onderzocht worden!

Kunst en techniek in de onderbouw

Techniek

In ontwikkeling, in het schooljaar 2019 ontwikkelen we gefaseerd een plan om in augustus stapsgewijs te implementeren.

Vormtekenen

Opzet van het vormtekenonderwijs

Werkdocument Leerplan Vrijeschool Rotterdam-West

- ❖ Het leerplan is gebaseerd op het menskundig beeld van Rudolf Steiner.
- ❖ Het maakt zichtbaar dat elke leeftijdsfase een specifieke ontwikkelingsdynamiek laat zien.
- ❖ Deze ontwikkelingsdynamiek is uitgangspunt om de eigen ontwikkeling te ondersteunen
- ❖ De vormen worden verkend vanuit de fysieke beweging en beleving en vinden daarna hun weerslag op krijtbord of papier.
- ❖ De leerlijn, achtergronden en voorbeelden zijn gebaseerd op het: Werkboek Vormtekenen, van Peter Giesen.
- ❖ Leerdoelen: Ik zie rond in de wereld, uitgegeven door de Bond van Vrijescholen.

klas 1:

Uitgangspunt is het grote geheel, de wereld als eenheid, rechte en de kromme, ritmische vormen, geometrische vormen, stapel vormen en bewegingsvormen.

klas 2:

Uitgangspunt: het heel maken, spiegelen van de vorm

klas 3:

- ❖ voortzetting vormen voorgaande jaren
- ❖ spiegelvormen in vieren
- ❖ metamorfosevormen

klas 4:

- ❖ voortzetting vormen voorgaande jaren; uitbreiden en verdiepen
- ❖ vormvlechten
- ❖ patronen door stippen
- ❖ van geheel naar de delen
- ❖ vormen in relatie tot dierkunde

klas 5:

- ❖ voortzetting vormen voorgaande jaren; uitbreiden en verdiepen
- ❖ motieven/patronen uit div. cultuurperiodes
- ❖ vormen in relatie tot plantvormen
- ❖ labyrinten en vlechtfiguren.
- ❖ meetkundige figuren
- ❖ Indiase kristalvorm
- ❖ asymmetrische dynamische vormen.

klas 6:

- ❖ voortzetting vormen voorgaande jaren; uitbreiden en verdiepen
- ❖ meetkunde als hoofdonderdeel
- ❖ motieven vanuit de romeinse cultuur
- ❖ motieven vanuit de middeleeuwen

Tekenen, schilderen

Deze vakken krijgen de leerlingen wekelijks. Aan de hand hiervan wordt in april 2019 de leerlijn tekenen en schilderen ontwikkeld.

Boetseren

In ontwikkeling

Muziek

Opzet van het muziekonderwijs:

De leerlingen leren beelden, **muziek**, taal, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen uit te drukken en om ermee te communiceren.

klas 1

Zingen:

- ❖ voorgezongen toon overnemen
- ❖ adequaat reageren op een maat-impuls van de leerkracht
- ❖ tegelijkertijd een lied zingen en bijpassende bewegingen maken
- ❖ maat houden en maat en ritme meeklappen
- ❖ meezingen met een begeleiding
- ❖ kan tegelijkertijd een lied zingen en bijpassende bewegingen maken

Luisteren

- ❖ luisteren naar (live- of evt. opgenomen) muziek
- ❖ aangeven wat de gehoorde muziek weergeeft (plezier / verdriet / .....)
- ❖ begrip: maat/ritme, hoog/laag, sterk/zacht, lang/kort inhoudelijk herkennen in de gehoorde muziek

Muziekmaken

- ❖ klank- en vorm patronen benoemen in de gehoorde muziek
- ❖ een ritme (4/4) naklappen.
- ❖ reflecteren op ritme van zichzelf/feedback geven op ritme van een ander
- ❖ aandacht voor samen muziek maken en voor samen zingen.
- ❖ adequaat reageren op inzetgebaar en maat-impuls van de leerkracht
- ❖ maat/ritme uitvoeren op een slag-instrument
- ❖ een terugkerend melodisch of ritmisch patroon uitvoeren op een zelf gekozen instrument

Muziek noteren

- ❖ het verloop van een muziekstuk grafisch volgen.

klas 2

Zingen

Werkdocument Leerplan Vrijeschool Rotterdam-West

- ❖ in wisselzang zingen met groepjes of zelfstandig
- ❖ werken met do-re-mi-fa-so (trapsgewijs)
- ❖ zingen in andere talen
- ❖ “van binnen” doorzingen, daarna op de goede plek verdergaan
- ❖ zinnen in een ritme zeggen, ritmes in woorden/zinnen herkennen
- ❖ eenvoudige melodietjes maken met do-re-mi-fa-so

Luisteren

- ❖ verwoorden wat de maker bedoeld kan hebben met de muziek
- ❖ verwoorden wat muziek teweegbrengt

Muziekmaken

- ❖ een ritme (4/4)ontwerpen
- ❖ een heldere toon spelen op de choroifluit met de juiste greep.
- ❖ drie opvolgende tonen spelen op de choroifluit.
- ❖ kort muziekstukje maken met tegenstellingen in ritme, klank, sterkte, lengte
- ❖ ritmische en melodische patronen uitvoeren tijdens een lied
- ❖ de namen van instrumenten

Muziek noteren

- ❖ eigen muzikale ideeën weergeven in grafische notatie of met pictogrammen.
- ❖ iets presenteren

klas 3

Zingen

- ❖ zelfstandig zingen, zonder de ondersteunende stem van de leerkracht
- ❖ eenvoudige canon zingen (eind klas 3)
- ❖ zingen in andere talen (ivm de leerstof van klas 3 ook hebreuws)
- ❖ toonladder uitbreiden van do tot do en daarmee spelen (zonder intervalsprongen)

Luisteren

- ❖ de betekenis van de (af)gespeelde muziek aangeven.
- ❖ muzikale thema's herkennen en benoemen in (af)gespeelde muziek.

Muziekmaken

- ❖ een ritme klappen met hele, halve en kwartnoten
- ❖ n een eenvoudig ritmisch en melodisch begeleidingspatroon uitvoeren
- ❖ een eigen muzikaal idee presenteren (vocaal en/of instrumentaal)
- ❖ constructieve feedback geven op een muzikaal idee van de ander
- ❖ een eenvoudig liedje spelen op de choroifluit, zonder sprongen

Muziek noteren

- ❖ composities volgen op bladmuziek (grafisch en traditioneel genoteerd)
- ❖ de notatie van hele, halve en kwartnoten.

klas 4

Zingen

- ❖ canon kunnen zingen (klassikaal en in kleine groepjes) als voorbereiding op meerstemmigheid

- ❖ een eenvoudige eigen partij zingen in een meerstemmig lied (klassikaal)
- ❖ bij meerstemmigheid alle partijen zingen (anders raakt de stemomvang al vroeg te beperkt)
- ❖ adequaat reageren op inzet- en afsluitgebaar bij canon-zingen
- ❖ eenvoudige melodie lijn van blad zingen, zonder intervallen.

Luisteren

- ❖ aangeven of muziekstuk in majeur/mineur is
- ❖ aangeven wat de grondtoon van een lied/muziekstuk is.
- ❖ muzikale thema's herkennen en benoemen in (af)gespeelde muziek

Muziek maken

- ❖ een liedje met toon-intervallen spelen op de choroifluit

Muziek noteren

- ❖ de betekenis van voortekens
- ❖ ritme noteren in hele, halve en kwartnoten

Klas 5

Zingen:

- ❖ canon zingen (klassikaal, in kleine groepjes, evt. ook individueel)
- ❖ een eigen partij zingen van een meerstemmig lied
- ❖ kan zingen in andere talen
- ❖ kan solmiseren van een eenvoudige melodie met kruisen en mollen

Luisteren

- ❖ maatsoort herkennen en benoemen benoemen (binair en ternair)
- ❖ werken met en herkennen van kruisen en mollen
- ❖ variaties op een muzikaal thema herkennen
- ❖ namen van instrumenten uit een orkest kennen en instrumenten herkennen

Muziek maken

- ❖ eigen muzikale ideeën weergeven op een instrument naar keuze

Muziek noteren

- ❖ klankvoorbeelden weergeven in grafische symbolen

Klas 6

Zingen:

- ❖ lied van bladmuziek zingen m.b.v solmisatie-systeem, ook met enkele voortekens

Luisteren

- ❖ luisteren naar alle soorten muziek
- ❖ eigen betekenis geven aan muziek en dit goed verwoorden.
- ❖ variaties op een muzikaal thema herkennen en analyseren

Muziek maken

- ❖ een begeleidend ritme bij een lied maken op een gekozen instrument
- ❖ eigen muzikale ideeën weergeven op een instrument naar keuze

- ❖ kinderen die een instrument bespelen begeleiden bij de les.

Muziek noteren

- ❖ kan klankvoorbeelden weergeven in grafische symbolen

Handwerken

Handwerken is voor een groot deel in ontwikkeling. Iedere week krijgen alle kinderen handwerkles.

klas 1:

Met het aanleren van het breien werken kinderen aan de coördinatie van beide handen. Door gebruik van vrolijke kleuren wol ontstaat enthousiasme voor het maken van diverse eenvoudige werkstukjes zoals een bal, een kabouter, een dier en/of fluitenzak.

klas 2:

Kinderen leren en oefenen haken met een haaknaald. Eerst een koord, daarna met een combinatie van lossen en vasten een ballennet en daarna evt. een klein lapje voor een tasje.

klas 3:

Het breien wordt uitgebreid met averecht breien, het opzetten, minderen, afhechten en het breien van patronen. Dit passen ze toe in een muts en eventuele andere werkstukken.

klas 4:

De kinderen leren de kruissteek. Borduren van de kruissteken vraagt concentratie en nauwkeurigheid. De leerlingen oefenen op een proeflapje en werken daarna aan een etui naar eigen ontwerp.

klas 5:

De leerlingen maken een dier van stof of van wol. Hiermee doen we een beroep op hun voorstellingsvermogen, doorzettingsvermogen en nauwkeurigheid. De kinderen krijgen inzicht in driedimensionaal vormgeven.

klas 6:

De leerlingen leren de techniek van het vilten en maken oa een paar sloffen, waarbij ze aandacht moeten hebben voor de grootte van hun voeten. We vragen kracht, doorzettingsvermogen en zelfstandigheid gevraagd, om tot een goed en stevig resultaat te komen.

9. Leerlijn vreemde talen

Algemeen

Werkdocument Leerplan Vrijeschool Rotterdam-West

In dit document staan de doelstellingen voor het leren van vreemde talen binnen de Vrijeschool Rotterdam-West.

Vreemde talen in de kleuterbouw

In de kleuterklassen maken de kinderen kennis met vreemde talen door versjes en het zingen van liedjes in het Engels of een andere taal.

We werken met de kinderen aan:

- ❖ een positieve houding voor vreemde talen en het Engels in het bijzonder.
- ❖ vertrouwd raken met de klanken van de vreemde taal.
- ❖ beheersing van een aantal Engelse liedjes en versjes

Vreemde talen in de onderbouw

Opzet van het onderwijs

Spelenderwijs maken kinderen kennis met Engels (Duits en Frans). Dit schooljaar onderzoeken we of Spaans meer passend is bij West gezien de multiculturele samenstelling van deze wijk. We werken aan de juiste uitspraak en woordenschat door middel van versjes, liedjes en spelletjes. Vraag- en antwoordspelletjes in de vorm van toneelstukjes wisselen we af met vraaggesprekjes over de naam van dingen en mensen, namen, leeftijden, wanneer ze jarig zijn enzovoort. We bieden veel visuele ondersteuning d.m.v. gebaren en aanwijzingen. Gedurende drie kwartalen geven we Engels gegeven, gedurende één kwartaal Duits of Frans.

Doelen

De leerlingen leren informatie te verwerven uit eenvoudige gesproken en geschreven Engelse teksten. Ze leren in het Engels informatie te vragen of te geven over eenvoudige onderwerpen en ze ontwikkelen een attitude waarbij ze zich durven uit te drukken in die taal. De leerlingen leren de schrijfwijze van enkele eenvoudige woorden over alledaagse onderwerpen.

Overzicht leerstof

Klas 1

De kinderen verwerven spelenderwijs een eerste woordenschat en de juiste uitspraak door middel van versjes, liedjes, spelletjes en vraag- en antwoordgesprekjes.

- ❖ thema's: tellen (1-20), kleuren, familie, classroom

Klas 2

Spelenderwijs werken de kinderen aan de juiste uitspraak en woordenschat door middel van versjes, liedjes en spelletjes. Vraag- en antwoordspelletjes in de vorm van toneelstukjes

wisselen we af met vraaggesprekjes over de naam van dingen of mensen, hoe je heet, hoe oud je bent, wanneer je verjaardag is enzovoort.

- ❖ thema's: tellen (20+), dieren, tijd, weer, kleding, lichaam en beweging.

doelen:

Taalvaardigheid, de leerling:

- ❖ ervaart plezier in het leren van een vreemde taal.
- ❖ kan de globale betekenis van gesproken woord begrijpen.
- ❖ breidt de woordenschat uit (passief en actief)

Auditief:

- de leerling spreekt en kan standaard formuleringen reproduceren.
- de leerling luistert en begrijpt eenvoudige opdrachten, verhaaltjes, spelletjes en opdrachten

Klas 3

Het vreemde talenonderwijs in de derde klas komt nog overeen met de oefeningen van de eerste en tweede klas. De liedjes, gedichten en 'tonque twisters', waarmee de kinderen de uitspraak en de klanken van een taal oefenen, worden uitgebreid en steeds een stukje moeilijker. De kinderen leren met de klas, maar ook steeds vaker alleen, verschillende woordjes en eenvoudige zinnestjes te spreken. Ook oefenen de kinderen de eerste korte gesprekjes te voeren met elkaar.

- ❖ thema's: het huis, eten en drinken, winkel, boerderij, special occasions

Klas 4

Door middel van liederen, gedichten, kleine toneelstukjes en gesprekken werken de kinderen aan het bestendigen en uitbreiden van de woordenschat, aan de uitspraak en de spreekvaardigheid. Voor het eerst werken ze ook schriftelijk.

- ❖ Thema's: beroepen, activiteiten

Klas 5

De kinderen oefenen nieuwe liederen, gedichten en toneelstukjes. Zo breiden ze de woordenschat verder uit. Met tongbrekers oefenen ze de uitspraak en in gesprekken de spreekvaardigheid. Ook wordt in de vijfde klas begonnen met de grammatica. Verschillende woordsoorten en werkwoordsvervoegingen worden geoefend. Het schriftelijke werk en het lezen zetten ze voort.

Klas 6

De kinderen oefenen het lezen van onbekende teksten verder en het schrijven van de Engelse taal. Hun woordenschat breidt zich uit en ze oefenende onregelmatige werkwoorden. De kinderen leren zich meer en meer in vrije gesprekjes uit te drukken.

10. Leerlijn motorische ontwikkeling

Algemeen

In dit document staan de doelstellingen beschreven die we op het gebied van de motorische ontwikkeling binnen de Vrijeschool Rotterdam-West nastreven.

Motorische ontwikkeling in de kleuterbouw

In de kleuterklas ondersteunen we de kinderen om zich hun eigen lichaam 'eigen' te maken. Zodat ze zich daarmee/ daarin vrij kunnen bewegen en hun lichaam gericht kunnen aansturen. Dit doen we door heel veel in beweging te zijn: tijdens het ochtendspel en het vrije spel. We zijn elke dag in ieder geval een uur buiten met de kinderen, ze hebben gymles, eurutmieles en gaan in het voorjaar, de zomer en de herfst een vaste dag per week naar het bos.

We werken aan de volgende doelen:

- ❖ **Grove motoriek:**
  - beheersing algemeen bewegingspatroon: lopen/ kruipen/ springen/ galopperen/ huppelen en hinkelen.
  - evenwicht en coördinatie: evenwichtig zitten/ op een been staan/ overschrijden van horizontale middenlijn en verticale middellijn.
  - touwtje springen in het grote touw
  - ballen gooien en vangen
- ❖ **Fijne motoriek:**
  - veters strikken
  - opponeren
  - pengreep
  - schaargreep
- ❖ **Lateralisatie en dominantie:** een voorkeur ontwikkelen voor gebruik linker of rechter hand/ voet/ oog/ oor.

Motorische ontwikkeling in de onderbouw

Opzet van het bewegingsonderwijs

Naast de vele momenten tijdens de lessen of als overgang tussen de lessen hebben de leerlingen in klas 1 t/m 6 iedere week een lesuur per week gym en een eurutmie.

IKlassen 1 en 2 zijn als bewegende klas ingericht waar de leerlingen dagelijks een parcours opzetten en uitvoeren. Dit is gedaan om de overgang van kleuters naar klas 1 kleiner te maken. De kinderen zitten nog steeds veel in een kring. Het bewegend leren maakt hen motorisch veel sterker. Er zijn door de opstelling van een kussen en gedeelde banken eenvoudig diverse werkvormen te bedenken.

Overzicht van de leerlijn lichamelijke ontwikkeling

Klas 1 t/m 3

De kinderen beoefenen de verschillende grondvormen van bewegen zoals het koprollen en het ringzwaaien. Ook maken ze een start met springen: diepspringen vanuit stand en later met een aanloop en het minitramp springen met een verhoogde aanloop. Tijdens de spelvormen ligt de nadruk op het samen spelen.

klas 4

In de vierde klas bouwen we de grondvormen van het bewegen verder uit. De koprol wordt zweefrol, het duikelen aan de ringen wordt zowel voorover als achterover geoefend en steunspringen tussen twee situaties door, wordt springen over een kast. Tijdens spelvormen worden regels complexer en wordt er steeds vaker om punten gespeeld.

klas 5:

We voegen nieuwe turnelementen toe. Tijdens de boksprong schuift de plank steeds verder naar achter geschoven, zodat de kinderen veel meer zweven in de springfase. Het duikelen aan de ringen combineren ze met zwaaien en de koprol wordt voor sommigen een salto. Tijdens spelsituaties voegen we steeds meer wedstrijdelementen toegevoegd.

klas 6:

Bij turnen worden veel technieken beoefend. De handstand doorrol, salto uit de trampoline, de radslag en de wentelsprong komen aan bod. Ook is er aandacht voor het hulpverleners bij de turnonderdelen. In de spelsituaties bouwen we het tactische aspect uit.

Euritmie

In deze leerlijn beschrijven we de leerdoelen en kenmerkende onderdelen van het bewegingsvak euritmie per schooljaar.

Opzet van het onderwijs

In het schoolvak euritmie worden de verbindingen aangesproken en uitgewerkt, die gevonden kunnen worden tussen taal, muziek en de eigenbeweging van de leerlingen. Er is een sterk verband tussen de lichamelijke ontwikkeling en de dynamiek en vormaspecten van de gesproken taal, en de bewegingsvrijheid die voortkomt uit muzikaliteit.

Euritmie versterkt zo eigen initiatief, presentie en zelfstandigheid van de leerlingen voor het leren. Euritmie mobiliseert en instrumentaliseert de eigen potentiële taal- en rekencultuur. Tegelijkertijd versterkt euritmie de beeldende vermogens (bewegingsfantasie), het vormgevoel en het positief willen bijdragen aan gezamenlijke activiteit. De leerlijn euritmie geeft inzicht in de opbouw van vaardigheden en behendigheid die in de lessen geoefend worden. In de kleuterleeftijd is euritmie verschillend ten opzichte van de volgende schooljaren. Kleuter-euritmie maakt gebruik van alle euritmische bewegingselementen, maar deze blijven elementair en spelen in op de nabootsende en fantasierijke taalverwervende vermogens van kinderen in deze leeftijd. Het bewegingskarakter samen met het zelfgevoel komen dan nog in hoofdzaak voort uit de sterke verbinding met wat in de directe omgeving wordt waargenomen. In de jaren daarna ontstaat er bij een goede ontwikkeling meer

distantie, waardoor de kinderen de lesstof meer volgend en creatief reproducerend opnemen. Naast het ruimtelijke aspect gaat het kunnen omgaan met tijd een belangrijke rol spelen (timing, vertragen/versnellen, afstemmen etc.)

Doelen

Plezier in bewegen ontstaat als lesstof kindgericht en passend bij de in de school aan de orde zijnde ontwikkelingsstappen vormgegeven is.

Het verbinden van inhoud in het sprekende, uitdrukkingvolle gebaar wekt je intelligentie. Het inoefenen van het bewegen door om te gaan met de ruimte en elkaar versterkt jouw sociale band in de groep. Het instrumenteel kunnen inzetten van je lichaam verrijkt je zelfgevoel en maakt je sterk voor wat er op je af komt. De verschillende domeinen komen alle in enige vorm in alle leerjaren aan de orde. Belangrijk doel is het op enig moment na de nodige voorbeelden en oefening zelf kunnen gaan bijdragen en/of vormgeven binnen een domein.

Te onderscheiden domeinen zijn: woordeuritmie (zichtbaar spreken), muziekeuritmie (zichtbaar zingen), ritmische oefeningen, choreografie en geometrie (vormenlopen), behendigheids- en concentratieoefeningen, sociale oefeningen (ik, jij, wij), dramatische euritmie (uitbeelden van verhaal- en versvormen, balades, dialogen etc.), staafoefeningen, spelvormen, bewegingsimprovisaties, kennis van de bouw van het eigen lichaam als instrument, wederzijds waarnemen en reflecteren.

Kleutreuritmie

De leeftijdsfase van 0 tot 7 jaar zitten de kinderen op de vrijeschool in de kleuterklas. Omdat het lichaam in ontwikkeling is en alle energie van het lichaam daar op gericht is, is het kind nog niet leerrijp om aan een tafel te gaan zitten om tafels te rekenen. Of om te gaan spellen. De kinderen in de kleuterklas leren hier nog spelenderwijs; en worden zo voorbereid om te gaan leren wanneer zij naar Klas 1 gaan. In de euritmie werken we op eenzelfde manier. De kinderen kunnen nog niet zelfstandig aan het werk gaan en zijn afhankelijk van de betreffende docent om te leren. De kinderen leren hier om te bewegen met het lichaam en het verhaal te verinnerlijken. Zo worden de kinderen in het verhaal van Roodkapje, met behulp van de gebaren, echt even Roodkapje. En ook de grootmoeder, de wolf en de jager. Zij leren hier de taal kennen, vormen te maken met hun lichaam, te lopen op de muziek en vooral;

Het verhaal eigen te maken en de gebaren te leren kennen en doen. Een eerste vorm van leren.

Leerdoelen:

Beweging in de ruimte

- ❖ het gezamenlijk bewegen in de kring. Deze wordt gevormd samen met de kinderen en mag ook nog oplossen.
- ❖ de oudste kleuters kunnen staan in de kring.

- ❖ de kleuters kunnen een weg lopen als er duidelijk wordt aangegeven hoe zij dit moeten doen.
- ❖ de kleuters kunnen, met behulp van de docent, verschillende vormen in de kring lopen.

Grove en fijne motoriek

- ❖ de kleuters kunnen niet alleen lopen in de kring, maar ook springen, huppelen, zware en lichte stappen nemen. Klein of groot, enzovoort.
- ❖ de jongste kleuters kunnen de grote gebaren nabootsen van de docent en proberen ook de kleine gebaren te maken (vingers, tenen).
- ❖ de oudste kleuters kunnen de grote en kleine gebaren nabootsen van de docent.

Tijdsaspecten

- ❖ de kleuters kunnen onder leiding van de docent het verhaal of een oefening samen beginnen en samen eindigen.
- ❖ de kleuters kunnen, na het veelvoudig herhalen van het betreffende verhaal, verscheidene aspect mee zeggen, zingen en bewegen.

Beelden

- ❖ de kleuters kunnen gebaren maken in verband met het verhaal.
- ❖ de kleuters kunnen meebewegen op het beeld met de begeleiding van de muziek.

Klas 1

Aan het eind van het schooljaar gaan de oudste kleuters naar klas één toe. Na het zevende jaar is de energie die nodig is voor de bouw van het fysieke lichaam al gedeeltelijk vrijgekomen. Deze overige energie kan nu gebruikt worden voor het leren.

Wat de kinderen in de kleuterklas hebben geleerd in de euritmie gaat weer een stapje verder in klas één. Het denken is bij deze leeftijd al een stuk op gang gekomen. Zij hoeven niet meer hardop te zeggen wat zij doen. Dit kunnen zij nu bedenken in hun hoofd. Mede hierdoor kunnen er al kleine vormen, nog steeds onder leiding van de docent, zelfstandiger worden gedaan door de kinderen van klas één. Waar het gebaar en het nabootsen in de kleuterklas van belang stond komt nu de verbinding tussen het gebaar en de taal. De **B** van **bakker** wordt nu duidelijker verwoord terwijl het beeld nog wezenlijk is.

Ook komen de begrippen recht en rond voor als wegen die gelopen kunnen worden. Tezamen met begrippen als: links, rechts, boven, onder, voor en achter. Deze worden verwezenlijkt in de les, door deze begrippen ook daadwerkelijk te ervaren in het lijf. Luisteren en bewegen op muziek is ook een begrip dat meer op de voorgrond komt.

Alles wat de eersteklasser beweegt is een ervaring van gegeven begrippen die wij in het leven kennen. Waarvan de nabootsing navolging wordt en uiteindelijk in de hogere klassen zelfstandigheid wordt.

Leerdoelen:

Bewegen in de ruimte

- ❖ de kinderen staan niet alleen meer in de kring maar gaan ook rond kijken. Is de kring mooi rond? Staan wij allemaal in de kring?
- ❖ de kinderen kennen hun eigen plek in de kring en kan teruggevonden worden als de docent er een opdracht van geeft. Ook kunnen de kinderen stilstaan op hun eigen plek.
- ❖ de kinderen kunnen een eigen weg lopen met een duidelijke opdracht. Deze weg wordt vaak gecreëerd door het gebruik van attributen die door de docent zijn neergelegd.
- ❖ de kinderen kunnen hun plek behouden in een vorm als zij deze vorm in een slinger lopen.

Grove en fijne motoriek

- ❖ de kinderen kunnen staan of zitten met hun voeten aaneengesloten.
- ❖ de kinderen kunnen rechtop staan in de kring. Maar ook naar voren buigen, naar achteren, links en rechts als het als opdracht gegeven wordt.
- ❖ de kinderen kunnen op verschillende manier bewegen met de voeten. Bij spraak of op de muziek. Wat zij geleerd hebben als kleuters kunnen zij nu toepassen en ertussen wisselen.
- ❖ de kinderen kunnen gebaren maken met de handen en vingers. Groot of klein.

Tijdsaspecten

- ❖ de kinderen kunnen in een les herkennen wanneer er gewerkt wordt en wanneer er een moment van rust is.
- ❖ de muziek van bepaalde (herhaalde) stukken worden herkend en de kinderen kunnen erop reageren. Wanneer het bijvoorbeeld hun beurt is om te bewegen of wanneer het afloopt.
- ❖ de kinderen kunnen hun eigen weg lopen maar ook meegaan in de stroom van de andere klasgenoten.

Beelden

- ❖ de kinderen kunnen het beeld van het verhaal nu beter herkennen. Zij herkennen de verschillende karakters door de bepaalde vormgeving en houding die de docent heeft voorgedaan.
- ❖ de kinderen kunnen deze beelden ook herkennen, nadat het meerdere keren herhaalt is, in de muziek. Passende bewegingen van het karakter kunnen gedaan worden na het horen van de muziek.

Zelfstandigheid

- ❖ da het oefenen kunnen de kinderen zelfstandig een weg lopen op verschillende manieren die zijn aangegeven door de docent.
- ❖ de kinderen kunnen een klein groepje leiden door een vorm die herhaald is, en afwisselend voorop staan.
- ❖ de kinderen kunnen de verschillende gebaren herkennen en bespreekbaar maken met de docent en de klas.

Klas 2

In klas 2 kan al de volgende stap gezet worden die nog niet is voorgekomen bij de kleuters en klas 1. De kinderen kunnen nu leren hoe zij moeten bewegen van binnen naar buiten, ten aanzien van twee gemaakte kringen. Ook de vertelstof verandert in klas 2, waar de legenden verhalen en de fabels worden verteld en verbeeld in verschillende oefeningen. De klanken worden verder geoefend in één of de twee kringen en het verschil tussen de menselijke wereld en de dierlijke wereld wordt zichtbaar gemaakt. Verder worden de al eerdere geoefende elementen van de kleuters en klas 1 voortgezet.

Leerdoelen:

Beweging in de ruimte

- ❖ de kinderen kunnen een mooie kring vormen en snappen de eerder gegeven begrippen nu: rechts/links, boven/onder, voor/achter.
- ❖ de kinderen kunnen hun plek terug vinden in de kring, nadat zij hun eigen weg in de ruimte hebben gelopen.
- ❖ de kinderen kunnen nu ook vanuit de kring naar binnen en naar buiten bewegen. Om bijvoorbeeld zo een binnen- en buiten kring te maken.
- ❖ de kinderen kunnen een vorm lopen in een rij achter elkaar en hun eigen plaats behouden.
- ❖ de kinderen kunnen, onder leiding van de docent, in een groepje werken (2, 3 of 4 kinderen) en daarin hun eigen plek vinden.

Grove en fijne motoriek

- ❖ de kinderen kunnen de voeten afzonderlijk van elkaar bewegen naar aanleiding van de docent.
- ❖ de kinderen kunnen een reeks van bewegingen doen met de voeten naar aanleiding van de docent.
- ❖ de kinderen kunnen afwisselen tussen verschillende looppassen en kunnen deze toepassen in de gegeven oefeningen. Snel/langzaam, kort/lang, licht/zwaar.
- ❖ de kinderen kunnen de handgebaren en de vingervormen volgen en onthouden met de docent.
- ❖ de kinderen kunnen (naar aanleiding van hierboven) meerdere en ingewikkelder gebaren volgen.

Tijdsaspecten

- ❖ de kinderen herkennen de moment waar gewerkt wordt in de lessen en wanneer er een tijd van rust is.
- ❖ de kinderen kunnen afwisselend naar elkaar kijken en vervolgens zelf in de opdracht stappen als de docent dit aangeeft.
- ❖ de kinderen beginnen de motieven in de muziek en spraak stukken te herkennen en kunnen de passende bewegingen bij het betreffende stuk maken.

Beelden

- ❖ de kinderen kunnen de geoefende bewegingen in een stuk toepassen als zij het horen.
- ❖ de kinderen herkennen aan de bewegingen een bepaald karakter uit het geoefende stuk en herkennen het verschil tussen mens en dier.
- ❖ de kinderen kunnen verschillende dieren herkennen aan de manier van lopen. (een rechte of ronde weg, licht of zwaar aan gegeven door de manier van stappen zetten, armen ver weg of dicht langs het lijf, enzovoort.)

Zelfstandigheid

- ❖ de kinderen kunnen hun eigen gebaren veranderen om iets anders uit te drukken. Gevoelsmatig (van boos naar blij), karakters (van dier naar mens), lopen op de muziek (hard of zacht).
- ❖ de kinderen kunnen kleine stukjes van de geoefende stof zelf oefenen en presenteren.
- ❖ de kinderen kunnen de euritmie bespreken met elkaar en de docent. De gebaren, de muziek, de tekst en het aan elkaar laten zien.

Klas 3

In klas drie vindt een verandering plaats. Ten opzichte van zichzelf verandert de ademhaling naar 1:4. Het wordt meer ritmisch en dat verandert niet alleen de lichamelijke houding, maar ook de geestelijke houding. Er komen meer vragen, een ander levensgevoel die betrekking hebben op zorgen en soms angsten. De vertelstof die hierbij aansluit is Het Oude Testament. De kring wordt nog altijd behouden in klas 3. Maar het gaat de kinderen al gemakkelijker af om de kring mooi rond met gelijke afstanden te houden. Een beter en meer betrokken bewustzijn van het staan in de ruimte met de klas. De gebaren van de woord euritmie worden voortgezet maar er komt ook al een stukje toon euritmie bij kijken. Oefeningen die ritmisch worden vormgegeven met de verhouding 1:4. Om de kinderen te helpen met hun nieuwe lichamelijke verandering. Denk aan gedichten met ritme: jambe, trochee, dactylus en anapest.

De rechte en ronde vormen wordt verder aan gewerkt. En ook de spiraal krijgt een plaats in de lesstof. Het bewegen van binnen naar buiten krijgt meer verdieping; het ballen en spreiden tijdens het bewegen. De beweging van de longen. In- en uit ademen. Van de buitenwereld naar mijn eigen binnenwereld. Dit gevoel krijgt op deze manier verdieping in de les. Ook is dit het laatste jaar waar de kinderen van klas drie nog meegaan in de nabootsing.

Leerdoelen:

Bewegen in de ruimte

- ❖ de kinderen kunnen nu goed onderscheid maken in de verschillende ruimtelijke richtingen. Boven/onder, links/rechts, voor/achter enzovoort.

Grove en fijne motoriek

- ❖ de kinderen kunnen hun gebaren en vormen meer vormgeven op het gevoelsgebied.
- ❖ de kinderen kunnen de gebaren van het alfabet vormen vanuit de nabootsing. Dit gebeurt nog vanuit het beeld.
- ❖ de kinderen kunnen de toongebaren volgen vanuit de nabootsing. (Terts)

Tijdsaspecten

- ❖ de kinderen kunnen om de beurt bewegen in de kringen en weten wanneer hij of zij aan de beurt is.
- ❖ de kinderen kunnen in kleine groepen werken binnen in de kring en gezamenlijk bewegen wanneer hun groep aan de beurt is.
- ❖ de kinderen kunnen een ademende en stromende beweging maken met de kring vanuit zichzelf.
- ❖ dit kunnen de kinderen ook met hun gebaren, nog steeds vanuit de nabootsing.

Beelden

- ❖ de kinderen kunnen, vanuit het beeld, de gebaren vormgeven en er meer karakter in stoppen.

Zelfstandigheid

- ❖ de kinderen kunnen zelfstandiger aan de slag gaan met de gegeven lesstof maar ook zichzelf weer vanuit hun eigen leerproces de aandacht terugbrengen naar de les.
- ❖ de kinderen kunnen oefenen in kleine groepen en tot een resultaat komen.
- ❖ de kinderen kunnen de gebaren differentiëren als de docent er de opdracht voor geeft. Van het ene beeld naar het andere beeld stappen.
- ❖ de kinderen kunnen een langere tijd een beeld vorm houden.
- ❖ de kinderen kunnen ook naar elkaar kijken en ervaren wat er gebeurt. Is de vorm gelukt of moet er nog iets gebeuren? Was het samen?

Klas 4

In klas vier komt er een breuk in de kring. Hoewel er nog wel soms vanuit de kring gewerkt wordt, komt nu de frontaliteit op de voorgrond. De kinderen werken nog steeds in een gezamenlijk verband tijdens de les. Door het frontaal werken ervaart de vierdeklasser daadwerkelijk zijn eigen lichamelijke oriëntatie i.p.v. de gehele klas. Een moment van wakker worden en het aanspreken van het zelfbewustzijn. Ze gaan spiegelvormen lopen. Een nieuw vormelement is de lemniscaat, waarbij de ontmoeting, bewustzijn voor je omgeving en het voorrang verlenen/nemen, bij jezelf kunnen blijven, door het kruisen in de ruimte wordt geoefend.

Vooraf het gebaar **E** speelt een grote rol in klas vier. Het geeft de grens aan en de begrenzing. De gebaren van de woord- en toon euritmie krijgen nu meer de nadruk, weg van het beeld. De vierdeklassers krijgen meer bewustwording van de betekenis van de gebaren. In de tooneuritmie wordt er gewerkt aan de toon gebaren en de toonhoogte. Ook wordt het verschil tussen majeur en mineur besproken en beluisterd.

De verhalen uit de Edda zijn de basis voor stafrijm. Deze wordt geoefend vanuit de klank, maar ook in de ruimte en in de stap. Er wordt gewerkt aan grammaticale vormen.

De koperen(of houten) staaf (of bol) wordt gebruikt in de lessen met eenvoudige oefeningen.

Leerdoelen:

Bewegen in de ruimte

- ❖ de kinderen kunnen vormen lopen vanuit het frontale vlak.
- ❖ de kinderen kunnen hun eigen weg lopen en blijven volgen. Ook als er een kruising in de vorm plaatsvindt (lemniscaat).
- ❖ de kinderen kunnen een toegewezen plaats onthouden en volgen.

- ❖ de kinderen kunnen van plaats naar plaats bewegen in de vorm en weten ook waar zij staan in de ruimte.

Grove en fijne motoriek

- ❖ de leerlingen kunnen met de voeten op de maat en/of het ritme lopen. Dit kunnen zij ook met de handen klappen.
- ❖ de kinderen kunnen een concentratie oefening onthouden en zelfstandig uitvoeren met variatie.
- ❖ de kinderen kunnen/kennen het alfabet.
- ❖ de kinderen kunnen de toonladder van c met gebaren.

Tijdsaspecten

- ❖ De kinderen beginnen verschil te horen tussen de werkwoordsvormen in de taal. Zij reageren hierop door de juiste beweging erbij te maken.
- ❖ de kinderen kunnen het verschil horen in de taal en tekst wanneer iets snel of langzaam gaat. En kunnen dit toepassen bij een aangeleerde vorm die erbij past.

Beelden

- ❖ de kinderen kunnen zelfstandig eigen en passende beelden bedenken en de daarop geoefende gebaren bij toepassen.

Zelfstandigheid

- ❖ De kinderen herkennen de gebaren van het alfabet en kunnen deze voordoen zonder dat de docent erbij helpt.
- ❖ de kinderen kunnen enkele toongebaren zelfstandig laten zien en erin verschillen (terts).
- ❖ de kinderen beginnen het belangrijk en leuk te vinden om bepaalde oefeningen uiteindelijk zelfstandig te doen.
- ❖ de kinderen kunnen naar andere kinderen kijken tijdens een oefening en zien wat zij al kunnen en wat nog geoefend kan worden.
- ❖ de kinderen beginnen het leuk te vinden om nieuwe oefeningen te ontdekken d.m.v. een raadsel. Of wanneer de docent in stilte iets voordoet.

Klas 5

Ter ondersteuning van de vertelstof, de oude culturen, met de nadruk op de Griekse cultuur, wordt de hexameter op verschillende manieren geoefend. De vijfster is de ruimtevorm, waarmee eindeloos kan worden gevarieerd in rechte en ronde vormen. Hierin kan de vijfdeklasser zichzelf ervaren als mens in harmonie, net zoals in zijn gestalte in deze periode tot uitdrukking komt. Andere geometrische vormen, woord- en toongebaren worden verder geoefend. De ritmische motieven en vormen hebben vaak een vloeiend en dansachtig karakter. De nadruk ligt op de schoonheid van de beweging, zoals dat ook in de oude Griekse tempeldansen tot uitdrukking kwam.

Leerdoelen

Beweging in de ruimte

- ❖ De vijfde klasser kan zelf eenvoudige ruimtelijke vormen bedenken, maken en uitvoeren.
- ❖ Hij kan bewuster omgaan met de relatie tussen eigen gestalte en de ruimte. Hij leert stafoefeningen waarbij de nadruk in klas vijf ligt op ritme en groepsoefeningen.

Grove en fijne motoriek

- ❖ de vijfde klasser kan zelfstandig inhoud en karakter aan gebaar en beweging geven.
- ❖ hij kan verschillende ritmen in spraak en muziek in beweging uitdrukken (hexameter, dactylus en anapest)
- ❖ hij kan klankgebaren en eenvoudige ruimtelijke vormen combineren.
- ❖ hij kan muzikale intervallen en een melodische lijn in gebaar verbeelden.

Tijdsaspecten

- ❖ de vijfdeklasser kan ingewikkelder concentratie oefeningen in verschillende tempi zelfstandig uitvoeren en kan ze ook variëren.
- ❖ hij oefent verschillende ritmen in spraak en muziek en kan deze in een vloeiende beweging in de tijd zichtbaar maken.

Beelden

- ❖ de vijfdeklasser kan onder begeleiding een verhaal of muziekstuk euritmisch vormgeven.
- ❖ hij leert de bewegingen en gebaren van de euritmie gevoelsmatig te beleven.
- ❖ hij komt in aanraking met ritmen en de verbeelding waar ze voor staan. (De dactylus kan het ritme zijn waarmee de goden van de Olympus afdalen; de anapest het ritme van de mens die omhoog streeft)

Zelfstandigheid

- ❖ de vijfde klasser kan zelf variaties in recht en rond bedenken op de vijfhoek en vijfster.
- ❖ hij kan met een groepje van vijf kinderen zelfstandig de vijfster lopen.

Spreken over euritmie

De leerlingen kunnen aan elkaar uitleggen hoe een vorm in elkaar steekt of hoe een beweging beter en mooier kan worden uitgevoerd.

Klas 6

Het Romeinse volk, de vertelstof van de zesde klas, had duidelijke wetten en regels. Deze structuur is in de euritmielessen terug te vinden in de vormen met hun strenge geometrie. De oefeningen met de staven ondersteunen het zichzelf kunnen ervaren tot in het bot, het meest vaste element in ons lijf.

Voor de 6^e klasser wordt het een uitdaging om door afwisselende motieven in de muziek, wisselingen tussen recht en rond in de ruimte, snel om te kunnen stellen in de beweging. Ook de (niet al te ingewikkelde) sprongen, vaardigheid- en concentratie oefeningen geven hem de mogelijkheid om meester te kunnen blijven over zijn plotselinge snelgroeiende ledematen en veranderende gevoelsleven. Maat geeft houvast in de muziek. Het octaaf is het interval dat de zwaarte helpt op te heffen.

Leerdoelen

Lichaamsoriëntatie en ruimtelijke oriëntatie

- ❖ de zesdeklasser kan zelf eenvoudige ruimtelijke vormen bedenken, maken en uitvoeren.
- ❖ hij kan bewuster omgaan met de relatie tussen eigen gestalte en de ruimte. Hij leert staafoefeningen, waarbij de nadruk ligt op gestalte en ruimte -oefeningen.
- ❖ de zesdeklasser kan zich op wisselende coördinatiepunten richten bij groepsopdrachten. Hij leert oefeningen waarbij de leerlingen wisselen van een centrale naar een frontale oriëntering: ook oefeningen waarbij steeds een kwartslag gedraaid wordt)

Grove en fijne motoriek

- ❖ de zesdeklasser kan klankgebaren en eenvoudige ruimtelijke vormen combineren. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de afwisseling in groot-klein, snel-langzaam, recht-rond....
- ❖ hij kan ritme, maat en muzikale motieven in voetbewegingen tot uitdrukking brengen.
- ❖ de staafoefeningen beheerst hij in verschillende tempi ook gecombineerd met een eenvoudige ruimtevorm.

Tijdsaspecten

- ❖ de zesdeklasser kan ingewikkelder concentratie oefeningen in verschillende tempi zelfstandig uitvoeren. Hierbij wordt geoefend verschillende oefeningen door elkaar heen te doen zonder je van de wijs te laten brengen.
- ❖ hij leert het octaaf gebaar in samenhang met het tempo van de muziek te maken.

Beelden

- ❖ de zesdeklasser kan onder begeleiding een verhaal of muziekstuk eurythmisch vormgeven en kan zelf de woordgebaren vinden.
- ❖ hij leert de bewegingen en gebaren van de eurythmie gevoelsmatig te beleven.

Zelfstandigheid

De zesde klasser kan zelf eenvoudige ruimtelijke vormen bedenken, maken en uitvoeren en begrijpt wat hij doet.

Spreken over eurythmie

- ❖ de zesde klasser is in staat te verwoorden wat de essentie van een eurythmische vorm is.
- ❖ de leerlingen kunnen aan elkaar uitleggen hoe een vorm in elkaar steekt of hoe een beweging beter kan worden uitgevoerd. D.w.z. de leerlingen helpen en adviseren elkaar.
- ❖ hij ontdekt de wetmatigheden in taal, muziek en beweging.

11. Leerlijn sociaal-emotionele ontwikkeling

Algemeen

In dit document staan de doelstellingen beschreven die we op het gebied van de sociaal emotionele ontwikkeling binnen de Vrijeschool Rotterdam-West nastreven. In alle leerjaren gebruiken we de leerlijn Leren Leren, De Vreedzame school en VAReN (Veilig, Aardig, Rustig en Netjes). Hier staat de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen centraal. Bij de leerlijn leren leren: samenwerken, reflecteren, zelfstandig werken en uitgestelde aandacht. Met de implementatie van deze leerlijn zijn we dit schooljaar begonnen. Het is in ontwikkeling. Zie voor meer informatie het Jaarplan.

Sociaal-emotionele ontwikkeling in de kleuter- & onderbouw

In de kleuterklassen is veiligheid en vertrouwen de basis van leren. Alleen als kinderen zich veilig en vertrouwd voelen, kunnen zij zich in hun spel ontwikkelen. De klas beschouwen we als een gemeenschap, waarin we zorgdragen voor elkaar en onze omgeving. De kinderen hebben een belangrijke rol in deze gemeenschap: zij dragen deze met elkaar. Zo leren zij verantwoordelijkheid te nemen voor zichzelf en voor elkaar. Ook leren we hen de democratische principes van onze samenleving. Hierbij maken we gebruik van de Vreedzame School als methodiek.

We werken met de kleuters aan:

- ❖ zelfvertrouwen: kan het kind vanuit vertrouwen in zichzelf vorm geven aan spel en werk
- ❖ zelfstandigheid: is het kind in staat om zijn eigen zaken zelf te regelen, zoals het vinden van oplossingen voor problemen, en een meningsverschil oplossen.
- ❖ zelfredzaamheid: zichzelf kunnen redden
- ❖ aandachtsspanning: met focus werken aan spel/ werkje/opdracht.
- ❖ initiatief nemen: zelf initiatief nemen in gesprekken, spel, werk.
- ❖ omgang met anderen: daadwerkelijk contact met andere kinderen en de leerkracht
- ❖ werkhouding en taakgerichtheid: gedurende een langere tijd, met doorzettingsvermogen en zorg het werk doen.

We werken met de leerlingen in de onderbouw aan:

In de onderbouw wordt nemen wij vanaf klas drie een vragenlijst omtrent veiligheid en welbevinden af bij de leerlingen. Momenteel zoeken we een instrument waarmee we het welbevinden van onze leerlingen in kaart kunnen brengen.

12. Mediawijsheid

Vanaf klas 5 zetten we ict als ondersteunend leermiddel in de klas in. Een belangrijk onderdeel van ict is het digitaal vaardig zijn. Hoe zoek je informatie, hoe beoordeel je bronnen? Maar ook hoe ga je met sociale media om? Wat kan wel, wat kan niet? Hoe verstuur je een fatsoenlijk geschreven e-mail, hoe communiceer je met klasgenoten via de sociale media?

Bijlage: Volgdoelen

Volgdoelen kleuters

Getallen- kleuterperiode 1

1. Telt synchroon tot 10
2. Telt synchroon tot 5
3. Kan seriëren (van groot naar klein).
4. Kan sorteren (op kleur of op vorm).
5. Gebruikt tekens om aantallen aan te geven.

Getallen- kleuterperiode 2

1. Kan de kinderen in de kring tellen.
2. Pakt het gevraagde tot 10.
3. Kan 2 verschillende dingen uitdelen.
4. Kan zelfstandig schilderspullen klaarzetten op de tafels
5. Schrijft uit zichzelf cijfers.

Meten/ meetkunde- kleuterperiode 1

1. Heeft besef van / kan benoemen de primaire lichaamsdelen
2. Kan symmetrische lichaamshouding nadoen.
3. Kent begrippen op/in -voor/achter -onder/boven..
4. Kent de vaste plaatsen bijv. van kinderen aan de tafel; de knutselspullen e.d.
5. Kan vertellen over dag, avond en nacht.
6. Kent activiteiten van het ochtendprogramma.
7. Kan de grootste, middelste, kleinste aanwijzen.
8. Kan een draad meten zolang als de tafel.
9. Kent de namen van de kleuren van voorwerpen.
10. Kent de namen van de vriendjes in de klas.

Meten/ meetkunde- kleuterperiode 2

1. Kan afstand lopend inschatten bij afgesproken aantal stappen.
2. Kan asymmetrische lichaamshouding imiteren (papegaaitje leef je nog).
3. Kent goede richting bij tekenwerk/weefwerk; onder/ boven.
4. Tekent op verzoek een vierkant, cirkel, driehoek.
5. Kent datum of seizoen van de eigen verjaardag.
6. Kent de dagen van de week bij naam of als activiteit.
7. Kan appel of deeg in vier eerlijke porties verdelen.
8. Kan sap in glaasjes "tot de helft" inschenken.
9. Herinnert zich 5 voorwerpen die met een doek bedekt zijn.
10. Kan reeksen van 4 of meer onthouden en na leggen.

Overzicht volgdoelen rekenen klas 1 t/m 6

Klas 1			
1.1 getalkwaliteit	1.2 bewerkingen	1.3 getal-structuur	1.4 getal-structuur
Getalrij tot 30 Kwaliteiten tot 12 Splitsen, + en -	Getalrij tot 50 bewerkingen optellen/afrekken Eenvoudige strategieën In sommen tot 10	Getalrij tot 100 Strategieën uitbouwen In sommen tot 20	Structuur getalrij tot 100 Strategieën in sommen tot 20 uitbouwen
Klas 2			
2.1 tafelperiode (rekenstad)	2.2 tijd-periode	2.3	2.4 deel-periode
Herhaling klas 1 Makkelijke sommen tot 100 Tafels 2,3,5,10 Tijd: seizoenen, maanden, dagen, uren, half uren	klok verder aanleren rijgstrategie tafels 4,6,8,9	Tafel 7 Rijgstrategie sommen tot 100 en andere strategieën.	telrij tot 1000 verkennen delen
Klas 3			
3.1 Grote getallen	3.2 Geld-periode	3.3 meet-periode	3.4 kolomrekenen
Herhaling klas Tafels 11,12 en 15 Analoog klokkijken Rekenen tot 1000	Vervolg rekenen tot 1000 Geld rekenen	Vervolg rekenen tot 1000 met alle strategieën Meten: lengte, gewicht Inhoud, temperatuur Omtrek	Getalrij tot 10.000 Eenvoudig kolomrekenen

Klas 4			
4.1 grote getallen	4.2 breuken	4.3 meten	4.4 cijferen
Herhaling klas Rekenen tot 100.000 Cijferen + en -	Breuken	metriekstelsel oppervlakten	grote getallen oppervlakten vervolg cijferend vermenigvuldigen kolomgewijs delen
Klas 5			
5.1 kommagetallen	5.2 procenten	5.3 verhoudingen	
Herhaling klas 4 Kommagetallen, Eenvoudige procenten Vervolg breuken	Kolomgewijs delen Breuken, procenten en kommagetallen en verhoudingen Start rekenmachine	breuken, kommagetallen en procenten verhoudingen rekenmachine	
Klas 6			
6.1 verhoudingen	6.2 meetkunde	6.3 business-periode	
Herhaling klas 5 Breuken, Kommagetallen en Procenten Grafieken Priemgetallen	Meetkunde	herhalen of een thema	

Volgdoelen rekenen klas 1 t/m 3

NB (per leerjaar en per periode)

domein getallen

rekenen volgdoelen (en aanboddoelen) getallen - Klas 1	
1	<ul style="list-style-type: none"> • Kan akoestisch tellen en van daaruit synchroon aan handelingen en voorwerpen tot 10, later tot 20. • Kent de begrippen meer, minder en evenveel, verder weg, dichtbij enz. • Kan aantallen schatten vanuit een concrete situatie. Kan een aantal passen schatten in een ruimte die voor hem te overzien is. Door structurerend tellen kan hij/zij deze aantallen controleren • Kan gezamenlijk tot 24 tellen(heen en terug), individueel kan hij/zij tot 12 heen en terug tellen. • Kan lopen en tellen met het accent op de 2, en met het accent op de 3. • Kan hoeveelheden onder de tien schatten. • Kan de getallen 1 tot en met 12 positioneren op een getallenlijn. • Kan in een ontdektekening aantallen en hoeveelheden herkennen en een strategie hierbij hanteren. • Kan vanuit het handelen de getallen 5 en 10 splitsen. • Kan vanuit een concrete situatie aantallen verdubbelen. • Kan hoeveelheden tellen (resultatief tellen) en vindt allerlei mogelijkheden om deze getallen weer te geven (romeinse schrijfwijze, turven, dobbelsteenbeelden).
2	<ul style="list-style-type: none"> • Kan hoeveelheden tellen (resultatief tellen) en vindt allerlei mogelijkheden om deze getallen weer te geven (romeinse schrijfwijze, turven, dobbelsteenbeelden).

	<ul style="list-style-type: none"> ● Kent de arabische cijfers. ● Kan de handelingen in een rekenverhaal (via het concrete) beschrijven in de vorm van rekentaal (denk aan erbij, eraf, even groot, minder, meer). ● Kan de getallen van de getallenlijn (t/m 20) op volgorde te leggen en de afzonderlijke getallen te herkennen. <ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Aanboddoel: Ontdekt de kwaliteiten van de getallen 1 t/m 12</i> ● Kan de cijfers van 1 t/m 12 schrijven. ● Kan aantallen schatten vanuit reketekeningen(tot 10). ● Kan in het tellen met accenten op de 2 en 3, de tussenliggende getallen weglaten (wel stappen zetten) ● Is in staat om de getallen van de getallenlijn (t/m 20) op volgorde te leggen en de afzonderlijke getallen te herkennen. ● Kan op de getallenlijn/ rekenlijn tot de 20 de plaats van de verschillende getallen schatten. ● Kan in een rekenverhaal een handeling als rekenbewerking herkennen. ● Kan de getallen 2,3,4,5 en 10 vanuit een concrete situatie splitsen
3	<ul style="list-style-type: none"> ● Kan de getallen 3 t/m 10 splitsen. ● Kan de vier basisbewerkingen in het rekenverhaal of in een context herkennen en op enigerlei wijze weergeven ● Kan op het 20 snoer en de getallenlijn tot 20 (een lege lijn) de plaats van een getal ongeveer aangeven, de plaats schatten. ● Geeft een naam aan de vier basisbewerkingen en ontdekken welke tekens hierbij horen. ● Kan tellen met accenten op de 5 en 10. ● Kent de symbolen van de vier bewerkingen en ze kunnen ze op de juiste plaats inzetten. ● Kent het principe van het vermenigvuldigen en delen. ● Kent de rij van 2. ● Kan aanvullen tot 10. ● Kan de getallen t/m 20 lezen en schrijven. ● Kan getalbeelden herkennen op het rekenrek. ● Kan verdubbelen tot 20. ● Kan met behulp van de getallenlijn stappen van 2, 3, 4 en 5 maken. ● Kan de getallen tot 25 gebruiken als tel-, hoeveelheids- en meetgetallen. <ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Aanboddoel: Kan een tekening maken van een rekenverhaal en de aantallen erbij schrijven.</i> ● Kan de 4 bewerkingen uitvoeren met materiaal (onder de tien). ● Kan lopend tellen tot 100.
4	<ul style="list-style-type: none"> ● Kan akoestisch en synchroon tellen tot 100 en terug. ● Kan de getallen van 2 t/m 10 splitsen en in de vorm van opteltafel laten horen. ● Kan de rijen van 2, 5 en 10 opzeggen. ● Kan rekenen (m.b.v. het rekenrek) tot 20, optellen en aftrekken. ● Kent de grote telrij tot 100 ● Kent de strategieën die helpen bij het rekenen tot 10(zie strategieënlijst kinderen gaan rekenen) ● Kent de begrippen even en oneven. ● Kent de tafel van 2 en 5 op rij. ● De bewerkingen tot de 10 zijn geautomatiseerd. ● Kan hoeveelheden tot 24 eerlijk opdelen. ● Kan ongestructureerde hoeveelheden resultaatief tellen. <ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Aanboddoel: Ontdekt de kwaliteiten van de getallen 1 t/m 12</i> ● Is in staat om het tellen met sprongen verkort weer te geven: 2,4,6. tot 24. ● Kan de vijfstructuur aanbrengen in getallen tot 20. ● Kent het principe van vermenigvuldigen.

volgdoelen (en aanboddoelen) rekenen getallen - Klas 2	
1	<ul style="list-style-type: none"> • Kan de plaats van getallen op de open getallenlijn schatten • Kent de kleine en grote telrij • Kent bewerkingen tot 10 • Kan hoeveelheden tot 50 schatten en vertellen hoe hij/zij het gedaan heeft • Voert de vier bewerkingen uit met kale sommen, dus los van een rekenverhaal. (tot 20) • Kan de getallen tot 100 schrijven en lezen • Kan getallen kleiner dan 100 splitsen in tientallen en eenheden • Herkent de tafelproducten in het dagelijks leven en maakt deze sprongen op de getallenlijn zichtbaar • Kan het getal 10 splitsen en weergeven als opteltafel. • Kent de tafels van 1, 2, 5 en 10 heen en terug (op rij) • Telt in sprongen van 10 heen en terug tot over de 100: beginnend bij 10, 10, 20 enz of beginnend bij een ander getal: 33, 43,53 (grote telrij)
2	<ul style="list-style-type: none"> • Kan de tafelproducten in het rekenverhaal herkennen en in sprongen op de getallenlijn zichtbaar maken • Kan het getal 20 splitsen en in de vorm van de opteltafel laten horen • Kan optellen en aftrekken in het rekenverhaal herkennen en weergeven in rekenopgave • Kan uitgaande van het tellen in sprongen van 10 opgaven als $35 + 10$ en $42 - 10$ oplossen • Kan van een getal de plaats op de getallenlijn tot 100 inschatten • Kan optellingen t • ot 100 weergeven vanuit de rijstrategie • Kan hoeveelheden tot 100 schatten • Kent bewerkingen tot de 20(optellen en aftrekken). • Maakt kennis met het principe van deeltafels. • Kan in sprongen van 1, 10, 100 tellen tot 1000.
3	<ul style="list-style-type: none"> • Kan getallen tot 100 splitsen in tientallen en eenheden. • Kan getallen in 100 tallen, tientallen en eenheden opsplitsen • Kan in het hoofdrekenen en in de rekenverhalen gebruik maken van de tafels 1, 2, 3, 4, 5 en 10 • Beheerst de tafels 1, 2, 3, 4, 5 en 10, heen en terug • De kinderen kunnen getallen positioneren op de rekenlijn • Kan een bewerking uitvoeren op het 100-snoer • Kan een uitkomst van een bewerking onder de 100 schatten zonder het eerst uitgerekend te hebben • Kan vanuit de rijstrategie optellen en aftrekken in het gebied tot de 100. • Kan vanuit het tellen in sprongen van 10 opgaven oplossen als $35 + 10$, $72 - 10$ • Kent de deeltafel van 2 <ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>(Kan een tekening maken van een rekenverhaal en de aantallen erbij schrijven.)</i> • Kent de grote telrij tot voorbij de 100 • Kinderen kunnen zelf een verhaal bedenken bij een som onder de 20 • Ontdekt vormen van handig rekenen zoals b.v de wisseleigenschap $2 + 19 = 19 + 2$.
4	<ul style="list-style-type: none"> • Kent de relatie tussen de verschillende tafels (2,4 en 8 of 5 en 10) • Kan aangeven welk getal dichterbij 100 ligt. • Kent bij vermenigvuldigen de één meer, één minder strategie • Kan getallen positioneren op de lege getallenlijn • Kan werken met 100-snoer en rekenlijn • Kan werken met 100-snoer en rekenlijn

	<ul style="list-style-type: none"> • Kan middels verschillende strategieën handig rekenen tot 100 , met of zonder hulpmateriaal (mab, 100-snoer, open getallenlijn)
--	--

volgdoelen (en aanbodoelen) rekenen getallen - Klas 3	
1	<ul style="list-style-type: none"> • Kan de getallen tot 1000 lezen en schrijven. • Kan een getal splitsen in duizendtallen, honderdtallen, tientallen en eenheden • Kan een rekenopgave onder de 100 schattend benaderen en vertellen hoe ze deze schatting heeft uitgevoerd • Kan verwoorden hoe ze aan een antwoord gekomen is bij het maken van een opgave onder de 100 • Kent in het rekenen tot 100 de splitsmethode • Beheerst de tafel van 6, heen en terug • Kent verschillende strategieën voor het vermenigvuldigen en delen • Kent de rekenlijn voor het rekenen tot 1000 • Kan handig rekenen tot 100 • Kan delingen vanuit de context maken
2	<ul style="list-style-type: none"> • Kan de getallen tot 1000 schrijven en lezen en positioneren op de getallenlijn. • Kent de plaatswaarde van de getallen tot de 1000. • Kent de tafelproducten uit de tafels 2, 3, 4, 5 en 10 door elkaar. • Splitst 100 op verschillende manieren • Kan opgaven als $64 - 28$ en $32 - 29$ op de lege getallenlijn zichtbaar maken. • Beheerst de tafel van 7, heen en terug • Kent de deeltafels 2, 3, 4, 5 en 10 • Kan de vier bewerkingen verbinden aan een context en vice versa • Kan aangeven welk getal het dichtst bij 1000 ligt • Kan getallen tot 1000 verdubbelen en halveren
3	<ul style="list-style-type: none"> • Ontdekt de kolommenmethode in het rekenen met geld en kan bedragen optellen door eerst iedere kolom apart op te tellen • Kent de waarde van de 5 in €65, €4,65, €590 en €50,20 • Beheerst de tafel van 8, heen en terug. • Kent kommagetallen vanuit de notatie met geld <i>Aanbodoel: De kinderen kunnen zelf de context van de winkel vormgeven waarbij zij bedragen vaststellen, kassabonnen maken en bedragen kunnen uitrekenen</i> • Kan de splitsmethode en/of de rijmethode toepassen in het rekenen met geld • Beheerst de tafel van 9, heen en terug. • Kan de verdeel eigenschap ($6 \times 14 = 6 \times 10 + 6 \times 4$) toepassen in het rekenen tot 100 • Kan getallen afronden op honderdtallen
4	<ul style="list-style-type: none"> • Beheerst de deeltafels 2, 3, 4, 5 en 10 door elkaar • Kan het handig rekenen tot 100 toepassen in het gebied tot 1000 • Kan vanuit (meet)contexten de opgave verwoorden in rekentaal • Kan delen met rest • Kent de deeltafels op de rij • Kent de tafels tot 10 heen en terug • Kan kolomsgewijs aftrekken (onder de 100) • Kan kolomsgewijs optellen (onder de 100). • Kan de verschillende getallen positioneren op de getallenlijn

volgdoelen (en aanboddoelen) rekenen getallen - Klas 4	
1	<ul style="list-style-type: none"> • Is in staat om in sprongen van 100 tot voorbij 1000 te tellen en de getallen te plaatsen op de getallenlijn • Kan verwoorden welke oplossingsmethode ze gebruikt hebben • Kan de uitkomst schatten. • Kan kolomsgewijs optellen tot 1000. • Heeft inzicht in de 10-structuur. • Kan getallen afronden op tiental en honderdtal • Heeft inzicht in de getalstructuur. • Kan getallen afronden op tiental en honderdtal. • Heeft inzicht in de getalstructuur. • Kan kolomsgewijs aftrekken tot 1000
2	<ul style="list-style-type: none"> • Beheerst de tafels op de rij • Kan het verkorte cijferalgoritme voor het aftrekken • Kan eenvoudige opgaven uit het hoofd uitrekenen. • Kan verwoorden welke oplossingsmethode hij/zij gebruikt heeft • Kan getallen tot 100.000 schrijven en lezen. • Kent het verkorte cijferalgoritme voor het optellen. • Kan cijferend vermenigvuldigen met getallen tot de 100. • Ontdekt het delen van grotere getallen, ook met rest • Kan de uitkomst schatten. • Kan eenvoudige opgaven uit het hoofd uitrekenen • Ontdekt de procedure voor het kolomsgewijs delen als schattingsdeling • Kan volgorde in getallen aanbrengen • Kent de volgorde van bewerkingen
3	<ul style="list-style-type: none"> • Kan cijferend aftrekken in het gebied tot de 1000 en verder. • Kan cijferend optellen in het gebied tot de 1000 en verder. • Kan cijferend vermenigvuldigen met getallen onder de 100 (27×48)
4	<ul style="list-style-type: none"> • Beheerst de tafels en de deeltafels • Kan kolomsgewijs optellen, aftrekken en vermenigvuldigen met getallen tot de 100

domein meten en meetkunde

rekenen volgdoelen (en aanboddoelen) meten en meetkunde - Klas 1	
2	<ul style="list-style-type: none"> • Kinderen kunnen afstanden schatten met referentiemateriaal (hoeveel passen naar de deur enz). • Kan blokkenbouwsels nabouwen, boven- en zijaanzicht herkennen • Kan het midden van een figuur aangeven
3	<ul style="list-style-type: none"> • Kan de ruimte meten, inschatten m.b.v. referentiematen. • Herkent spiegelsymmetrie. • Kan een vorm natekenen
4	<ul style="list-style-type: none"> • De kinderen kunnen hoeveelheden tot 24 schatten. • Kan vanuit alledaagse situatie lengte, gewicht, oppervlakte en inhoud toepassen • Kan vanuit alledaagse situatie lengte, gewicht, oppervlakte en inhoud toepassen

rekenen volgdoelen (en aanboddoelen) meten en meetkunde - Klas 2	
---	--

1	
2	<ul style="list-style-type: none"> • Kan de getallen tot 100 gebruiken als tel-, hoeveelheids- en meetgetallen voor zichtbare en onzichtbare hoeveelheden • Kan blokkenbouwsels nabouwen, boven- en zijaanzicht herkennen. • Kan vanuit vrije hand geometrische vormen tekenen
3	<ul style="list-style-type: none"> • Kan vanuit alledaagse situatie lengte, gewicht, oppervlakte en inhoud toepasse • Meet de omgeving vanuit referentiematen
4	<ul style="list-style-type: none"> • Kan aan de hand van referentiegewichten het gewicht van voorwerpen schatten • Kan klokkijken: hele en halve uren.(heemkunde) • Kent de namen van de dagen en maanden.(heemkunde) <ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Aanbodsdoel (2): De kinderen kunnen kwaliteiten verbinden aan de tijd.(heemkunde)</i> ◦ <i>Aanbodsdoel: Kan de seizoenen aan de tijd koppelen.(heemkunde)</i> • Kan eenvoudige tijdsduur bepalen

rekenen volgdoelen (en aanbodoelen) meten en meetkunde - Klas 3	
1	<ul style="list-style-type: none"> • Kan op basis van (eigen) referentiematen een afstand schatten
2	<ul style="list-style-type: none"> • Beheerst het klokkijken, analoog • Kan oppervlakte aan de hand van referentiematen schatten, evenals inhoud • Heeft inzicht in de opbouw van de kalender • Kan de tijd van een activiteit inschatten
3	<ul style="list-style-type: none"> • Kan vanuit niet gestandaardiseerde maten afstanden meten • Kan een totaalbedrag schatten met behulp van wat zij weten over de waarde van de cijfers in een getal • Kan tijdsduur bepalen • Kan tijdsverschil bepalen • Kent namen van vlakke en ruimtelijke figuren. • Kent meetkundige begrippen
4	<ul style="list-style-type: none"> • Kan de tijd aflezen op een digitale klok • Kan vanuit het direct ervaarbare omgaan met maten als meter, liter, kilo enz (denk daarbij aan de heemkundeperiodes)

rekenen volgdoelen (en aanbodoelen) meten en meetkunde - Klas 4	
1	<ul style="list-style-type: none"> • Kan bedragen samenstellen uit de gangbare muntwaarden (in euros). • Kan op basis van (eigen) referentiematen hoeveelheden of afstanden schatten. • Maakt kennis met de gestandaardiseerde maten, gewichten en inhoudsmaten en kan in praktische situaties met de verschillende maten werken. • Kan meetinstrumenten aflezen. • Kent de uitspraak en notatie van maten • Kan omgaan met verschillende tijdseenheden.
2	<ul style="list-style-type: none"> • Kan de tijd aan een digitale klok aflezen. • Kan handig optellen en aftrekken met geld.

3	<ul style="list-style-type: none"> • Kan bedragen samenstellen uit de gangbare muntwaarden in euro's. • Kent de maten: meter, decimeter en centimeter en kan daar in het praktische mee omgaan
4	<ul style="list-style-type: none"> • Kan blokkenbouwsel vanaf plattegrond nabouwen en vice versa. • Kan plaats en route aflezen op een plattegrond. • Kan het begrip schaal in de praktijk toepassen. • Kent het begrip schaal. • Kan op basis van (eigen) referentiematen afstanden schatten.

domein verbanden

	rekenen volgdoelen (en aanbodoelen) verbanden - Klas 1
4	<ul style="list-style-type: none"> • Kan praktisch omgaan met het begrip half en kwart. <ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Aanbodoel: Ontdekt de kwaliteiten van de getallen 1 t/m 12</i>

	rekenen volgdoelen (en aanbodoelen) verbanden - Klas 2
4	<ul style="list-style-type: none"> • Kent begrippen als een half, een kwart.

	rekenen volgdoeraanbodoelenelen (en) verbanden - Klas 3
1	<ul style="list-style-type: none"> • Kan werken met tafelnetswerken

	rekenen volgdoeraanbodoelenelen (en) verbanden - Klas 4
1	<ul style="list-style-type: none"> • Kan eenvoudige tabellen en grafieken lezen en maken.
4	<ul style="list-style-type: none"> • Kan eenvoudige tabellen en grafieken lezen.

	rekenen volgdoeraanbodoelenelen (en) verhoudingen - Klas 4
3	<ul style="list-style-type: none"> • Kan breuken inzetten om op basis van verhoudingen lengtes te berekenen. • Kan concreet helen verdelen of delen samenvoegen tot helen. • Kan de stambreuken herkennen in het rekenverhaal en in verschillende modellen. • Kent de begrippen teller en noemer. de kinderen maken kennis met de verhoudingsrijen. • Kent de optelreeksen van $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ en $\frac{1}{4}$ • Komt aan de hand van praktijksituaties tot het breken, verdelen, samenstellen en vergelijken van stambreuken. • Kan betekenis geven aan breuken in context. • Kan breuken omzetten in breukentaal en vice versa
4	<ul style="list-style-type: none"> • Kan de helen uit een breuk halen.

	<ul style="list-style-type: none"> • Kan inschatten hoe groot het deel is t.o.v. het geheel • Kan eenvoudige opgaven met gewone breuken maken, ondersteund met concreet breukenmateriaal. • Kan de stambreuken op de lege getallenlijn plaatsen. • Kan een verhaalsom m.b.t. breuken omzetten in rekentaal. • Kan vanuit concrete situaties breuken vereenvoudigen.
--	--

Bijlagen taal

Volgdoelen kleuters:

Mondelinge taalvaardigheden (spreken en luisteren)- kleuterperiode 1

1. Kan korte dialoogjes hebben met een leerkracht in een kring.
2. Spreekt goed verstaanbaar in korte zinnen.
3. Spreekt alle klanken en medeklinkers goed uit.
4. Kan naar prentenboeken, liedjes, versjes en herhaalsprookjes luisteren.

Mondelinge taalvaardigheden (spreken en luisteren)- kleuterperiode 2

1. Heeft vlotte heen en weer gesprekje.
2. Vertelt een consistent verhaal, redeneert en voorspelt.
3. Kan een versje met gebaren zelfstandig uitvoeren.
4. Vervoegt de werkwoorden correct heeft voldoende woordenschat.
5. Kan naar meerledige verzoeken luisteren.

Tussendoelen beginnende geletterdheid - kleuterperiode 1

1. Kent leeswijze en kijkrichting.

Werkdocument Leerplan Vrijeschool Rotterdam-West

2. Toont interesse prentenboeken.
3. Speelt voorleesverhaal na.
4. Herkent symbolen en pictogrammen.
5. Herkent letters van namen.

Tussendoelen beginnende geletterdheid - kleuterperiode 2

1. Weet dat geschreven woorden kunnen worden uitgesproken.
2. 'Schrijft' spontaan letters/tekens.
3. Kan in verschillende klanken een woord herkennen.
4. Kan klanken binnen een woord onderscheiden.
5. Kan spelen met eindrijm, alliteratie woordverbastering.
6. Toont gretigheid naar letters.

Overzicht taalperiodes klas 1 t/m 6:

Klas 1			
1.1 Taal	1.2 Taal	1.3 Toneel	1.4 Taal
Letters 1	Letters 2		
Klas 2			
2.1 Taal	2.2 Taal	2.3 Teksten	2.4 Toneel
Klas 3			
3.1 woordsoorten	3.2 leestekens	3.3 Toneel	3.4 Teksten
lidwoord, znw, bnw, ww	betekenis en toepassing van leestekens in (eigen) teksten. Hoofdletter, punt, komma, vraagteken, uitroepetekens, dubbelepunt en aanhalingstekens	Dialogoog	verschillende tekstsoorten beschouwen en schrijven. herschrijven betekenisvol illustreren, samenvatten etc.
Klas 4			
4.1 Taaltijden	4.2 woordsoorten/ zinsdelen	4.3 Toneel	4.4 Taal 4
Herkennen en toepassen van ovt, vtt, tto		directe/indirecte rede	
Klas 5			
5.1 Taal	5.2 Taal	5.3 Taal	5.4 Taal
Klas 6			
6.1 Taal	6.2 Taal	6.3 Taal	6.4 Taal

Overzicht leerdoelen technisch lezen klas 1 t/m 3

volgdoelen en aanboddoelen Technisch lezen – klas 1	
	<p>Visuele discriminatie: kan zien of een letter er hetzelfde uitziet als de voorbeeld letter</p> <p>Auditieve analyse: kan klanken in een woord in de goede volgorde onderscheiden</p> <p>Leest de aangeboden letters en klanken (klankzuiver)</p>
1	<p><i>Aanboddoelen (1): Teken-klankkoppeling: medeklinkers (uit het letterbeeld); teken-klankkoppeling: klinkers (uit de gevoelsstemmingen); teken-klankkoppeling: maakt onderscheid tussen lange klanken, korte klanken, medeklinkers en tweetekensklanken;</i></p> <p><i>Aanboddoelen (2): mkm-woorden (hakwoorden; klankzuiver 1-lettergreep); mkmm-woorden (hakwoorden; klankzuiver 1-lettergreep); mmkm-woorden (hakwoorden; klankzuiver 1-lettergreep); mmkmm-woorden (hakwoorden; klankzuiver 1-lettergreep);</i></p>
2	<p><i>Aanboddoelen (1): Eind -f/-s woorden (geen v of z op het einde van een woord); samengestelde woorden; speciale hakwoorden -rf, -lf, -rg, -lg, -rk, -lk, -rm, -lm, -rp, -lp, -rn; ou-au met de /au/ plaat woorden; ij-ei met de /ei/ plaat woorden</i></p>

	<i>Aanboddoelen (2): Sch(r)-; kent onderscheid tussen lange klanken, korte klanken medeklinkers en tweetekenklanken;</i>	
3	<i>Aanboddoelen (1): Hoofdletters; stomme e, we je me te, zingwoorden; langermaakwoorden (eind -d en -b); plankwoorden; luchtwoorden; verkleinwoorden; korte klankgroepenwoorden; tweelettergrepige klankgroepenwoorden met tweetekenklank (buiten); Aanboddoelen (2): Tweelettergrepige klankgroepenwoorden met twee medeklinkers (melken); aai-ooi-oei-woorden; voorvoegsels (begin, gebit, verhaal);</i>	
4	<i>Aanboddoelen (1): Klankzuiver (m)mmkmm(m); samengestelde hakwoorden; eeuw-ieuwwoorden; tweelettergrepige klankgroepenwoorden met korte klank (mussen); tweelettergrepige klankgroepenwoorden met lange klank (bomen); woorden met -uw; achtervoegsels (aardig, eerlijk);</i>	

volgdoelen en aanboddoelen Technisch lezen – klas 2		
	Leest de aangeboden categorieën	
1	<p><i>Herhaling categorieën vorig schooljaar:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Herhaling categorieën vorig schooljaar; herhaling op hoger niveau;</i> • <i>klankzuiver (m)mmkmm(m);</i> • <i>samengestelde hakwoorden;</i> • <i>zingwoorden;</i> • <i>langermaakwoorden;</i> • <i>plankwoorden;</i> • <i>luchtwoorden;</i> • <i>verkleinwoorden;</i> • <i>eeuw-ieuwwoorden;</i> • <i>aai-ooi-oei-woorden;</i> • <i>klankgroepenwoorden</i> • <i>woorden met -uw; achtervoegsel;</i> • <i>woorden met -elen, -enen, -eren.</i> 	
2	<p><i>Uitbreiden:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Klankgroepen door elkaar heen;</i> • <i>voorvoegsels (begin, gebit, verhaal);</i> • <i>verkleinwoorden;</i> • <i>achtervoegsels (aardig, eerlijk);</i> • <i>'s woorden</i> 	
3	<p><i>Uitbreiden:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Herhaling op hoger niveau;</i> • <i>kilowoorden;</i> • <i>tie-woorden;</i> • <i>kilowoorden op -ion</i> • <i>centwoorden (c->s);</i> • <i>meer categorieën +-lijk;</i> • <i>meer categorieën +-ig</i> 	
4	<p><i>Uitbreiden:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Voorvoegsels + klankgroepen;</i> • <i>woorden met -elen, -eren, -enen;</i> • <i>/a/lijst woorden (onbeklemtoonde a, kanalen);</i> • <i>taxiwoorden;</i> • <i>chefwoorden;</i> 	

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>garagewoorden (zju);</i> • <i>colawoorden (c->k);</i> • <i>theewoorden;</i> • <i>cadeauwoorden;</i> 	
--	--	--

volgdoelen en aanboddoelen Technisch lezen – klas 3		
	Leest de aangeboden categorieën	
1	<p><i>Herhaling categorieën vorig schooljaar:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Herhaling op hoger niveau;</i> • <i>Samengesteld;</i> • <i>Klankgroepenwoorden/samengesteld;</i> • <i>Klankzuiver (m)mmkmm(m)</i> • <i>Klankgroepen door elkaar heen</i> • <i>Voorvoegsels (begin, gebit, verhaal);</i> • <i>verkleinwoorden</i> <p><i>Uitbreiden:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>achtervoegsels (aardig, eerlijk)</i> • <i>'s woorden</i> • <i>kilowoorden</i> • <i>tie-woorden</i> • <i>kilowoorden op -ion</i> • <i>centwoorden (c->s)</i> • <i>meer categorieën +-lijk</i> • <i>meer categorieën +-ig;</i> • <i>Voorvoegsels + klankgroepen</i> • <i>woorden met -elen, -eren, -enen</i> • <i>/a/lijst woorden (onbeklemtoonde a, kanalen)</i> • <i>taxiwoorden</i> • <i>chefwoorden</i> • <i>garagewoorden (zju)</i> • <i>colawoorden (c->k)</i> • <i>theewoorden</i> • <i>cadeauwoorden</i> 	
2	<p><i>Uitbreiden:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Tremawoorden;</i> • <i>isch-woorden;</i> • <i>meervoud 's (foto's);</i> • <i>y-ie (lolly); y- i (gym)</i> • <i>lange woorden;</i> • <i>Engelse leenwoorden;</i> • <i>tie-woorden</i> 	
3	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Leenwoorden;</i> • <i>caféwoorden;</i> • <i>kilowoorden met -ieel, -iaal;</i> • <i>klankgroep met -ueel, -eaal; iële;</i> • <i>aardrijkskundige namen;</i> • <i>militairwoorden;</i> • <i>routewoorden</i> • 	
4	<p><i>Uitbreiden:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Koppeltaken;</i> • <i>trottoirwoorden;</i> 	

	<ul style="list-style-type: none"> • Franse leenwoorden; • tussen-n; trema-meervoud; • samenstellingen los; • meervoud onbeklemtoond; • accenten, • apostroftekens	
--	---	--

volgdoelen en aanbodoelen Technisch lezen – klas 4	
	Leest de aangeboden categorieën
1	<p><i>Aanbodoelen (1a): Herhaling categorieën vorig schooljaar; herhaling op hoger niveau, voorvoegsels (begin, gebit, verhaal); woorden met –elen, -eren, -enen; taxiwoorden; chefwoorden; /a/lijst woorden (onbeklemtoonde a, kanalen); colawoorden (c->k); theewoorden;cadeauwoorden</i></p> <p><i>Aanbodoelen (1b): tremawoorden; isch-woorden; meervoud 's (foto's); y-ie (lolly); y- i (gym); lange woorden; Engelse leenwoorden; tie-woorden; Leenwoorden; caféwoorden; kilowoorden met –ieel, -iaal; klankgroep met -ueel, -eaal; iële; aardrijkskundige namen; militairwoorden met –ieel, -iaal; klankgroep met -ueel, -eaal; iële; aardrijkskundige namen; militairwoorden</i></p> <p><i>Aanbodoelen (1c): routewoorden; koppelteken; trottoirwoorden; Franse leenwoorden; tussen-n; trema-meervoud; samenstellingen los; meervoud onbeklemtoond; accenten, apostrofteken.</i></p>
2	<i>Aanbodoelen: Kan tempo maken; kan vloeiend lezen</i>
3	<i>Aanbodoelen: Herhaling categorieën indien nodig</i>
4	<i>Aanbodoelen: Kan tempo maken; kan vloeiend lezen</i>

